

ג. ילדים מיוחדים בגיל בית-הספר

"לא תיארתי לעצמי שבית-הספר יהיה כזה סיוט. אני דווקא אהבתי ללמוד, אבל בעלי היה תלמיד גרוע. זה כנראה מהצד שלו... הוא לא מצליח לזכור כלום. אני יושבת איתו ומלמדת אותו - וכלום לא נכנס. ודווקא יש דברים שהוא יודע מצוין. אני תמיד קוראת לו כשיש בעיה במחשב והוא פותר הכול. אז למה הוא לא מצליח ללמוד את האותיות? מה כל כך קשה? מה יש לו? מה, הוא טיפש?"

(חיה, אמא של רועי, בן שש ושמונה חודשים)

"אני שונא לחזור הביתה מהעבודה. כל הזמן בכי וצעקות. היא לא משתלטת עליו. הוא כל הזמן צועק. מה זה בסך הכול, שיעורים של כיתה ג'? מה קרה? מזה לעשות כל כך עניין? אבל הוא ממש לא רוצה לעשות, צריך להכריח אותו בכוח. אין לי כוח לזה. בא לי להישאר שעות נוספות בעבודה. גם לא בא לי לראות את הפרצוף שלה."

(דורי, אבא של נתנאל, בן שבע)

"היא כל הזמן רבה עם החברות. עכשיו זאת החברה הכי טובה שלה ומחר אחרת. וזה תמיד מסתיים בריב ובכי ועלבונות והאשמות. אני כבר מכירה בעל פה מה הולך להיות. למה היא לא מסוגלת לשמור על החברות שלה? אבל היא כזאת שתלטנית... אני דווקא מבינה את החברות. ניסיתי להגיד לה, אבל היא לא מוכנה להקשיב."

(יהודית, אמא של חן, בת שמונה)

רונה

רונה היתה נסיכה. היא נולדה להיות הנסיכה של אבא. זה היה ברור לה ולכולם.

רונה לא היתה הבת הבכורה של בני - היה לו כבר בן אחד מנישואים קודמים, אלא שהוא כמעט לא ראה אותו. מייקל, בנו בכורו, נולד בתקופה הראשונה שבה חי בני בניו־יורק, אחרי הצבא. בני התאהב אז בבת תפנוקים ניו־יורקית, יהודייה ממשפחה אמידה שהתרשמה מאוד מהבחור הישראלי המסוקס, ולמורת רוחם של הוריה, התחתנה איתו בחתונת בזק. מהנישואים האלה נולד מייקל. בני הספיק לחיות איתה ועם מייקל כשנתיים עד שג'ני גילתה שהוא מנהל רומן עם חברתה. הוא לא האשים אותה. היה לו ברור שבמוקדם או במאוחר הכול יתפוצץ. הוא היה צעיר. החיים האלה לא התאימו לו, והוא לא התאים להם. הוא רצה להמשיך לבלוע את העולם ולחגוג את חייו. רק מייקל, בנו... בני אהב אותו, והילד היה קשור אליו. אבל אחרי הגירושים, ג'ני לא נתנה לו כמעט להתקרב אליו. היא הפעילה את עורכי הדין של אביה, ובני חשב שאין לו ברירה. הוא לא היה גאה בעצמו על כך, אבל הוא עזב את ניו־יורק ואחר כך את ארצות־הברית בכלל, והמשיך במסעותיו. הוא לא פגש את מייקל עד שחזר שוב לניו־יורק, שנים רבות לאחר מכן. מדי פעם, בשנים האחרונות, הוא דיבר איתו בטלפון. מייקל כבר היה נער, ונשמע מנוכר מאוד.

גם אותו בני לא האשים. הוא ניסה ליצור איתו קשר, ולא ממש הצליח. בני ניסה להזמין אותו אליו, אך מייקל לא נשמע נלהב. בליבו, בני כבר התחיל להשלים עם כך שכנראה כבר לא תהיה לו משפחה משלו.

בשנים שלא היה בארץ הוא הספיק הרבה. אחרי ניו־יורק הצטרף לצי והיה ימאי במשך שנים ארוכות. לאחר מכן, כשחזר לניו־יורק, ניסה את כוחו במסחר, והתברר שיש לו חוש לא רע לתחום. הוא עשה חיל באופן יחסי והרגיש שהחיים בסך הכול מחייכים אליו. אלא שמשוהו היה חסר. הוא לא נישא מחדש. הוא ידע שגרשותו ואם בנו מייקל התחתנה, הפעם עם אדם מתאים יותר, כפי שהצליח להבין מבין השורות, והוא ידע שגבר אחר מגדל את בנו. וטוב שכך, חשב לעצמו. הוא גם ידע שבנו מכנה את הבעל של אמו "דדי". זה קצת צבט לו בלב, אבל הוא השלים עם זה והתרגל. הוא הרי לא היה יכול לצפות לזכות בתואר הזה.

בני לא הגיע לעיתים קרובות לארץ. רק כשנפטרו שני הוריו, בזה אחר זה, בהפרש של שבוע, חזר ללוויות ול"שבעה". מייד לאחר מכן חזר לניו־יורק, לעסקיו. במהלך ה"שבעה" התעורר ויכוח מכוער על הבית במושב ועל השטחים של האב, שהיה חקלאי מהדור הישן. בני לא רצה להיות חלק מזה. הוא לא היה צריך את הנכסים האלה, וממילא האחים גם לא חשבו לחלוק אותם איתו, כי מבחינתם, הוא כבר היה "מסודר" ולא נזקק לפרוטות האלו.

בני שמח לחזור לבדידות שלו בניו־יורק, אבל מדי פעם תהה אם הכול היה יכול להיות אחרת... אילו בכל זאת הקים משפחה. הוא היה כבר בן 38, והרגיש בשל יותר מאשר בפעם שעברה. הוא לא ויתר עדיין לגמרי על הרעיון להקים משפחה, אבל החליט: לא פה, לא בניו־יורק ולא עם אמריקאית.

את איילת הוא פגש בניו־יורק. היא היתה בטיול עם חברה. איילת הגיעה לניו־יורק לעיתים קרובות. רק אחרי שהכירו

והחל להירקם ביניהם קשר רומנטי, הם גילו כמו שקורה לעיתים קרובות בין זוגות, שבעצם למדו באותו בית-ספר אזורי וגרו ביישובים קרובים, יחסית. איילת היתה צעירה ממנו בעשור כמעט, כך שלא היה סיכוי שהם יכירו בבית-הספר. מה גם שלדברי בני, הוא כמעט לא היה מגיע לשם.

איילת מצאה חן בעיניו מהרגע הראשון. היא היתה גבוהה, גבוהה יותר ממנו, אף שהוא כלל לא היה נמוך, ונוכחותה תמיד הורגשה. אי אפשר היה להתעלם ממנה. היא היתה מלאת חיים וקורנת, ולכל מקום שהגיעה, הראשים היו מסתובבים אחריה. היא לא היתה יפה במובן הקלאסי, אבל היה בה משהו זוהר וכובש, ובני הרגיש, בפעם הראשונה אחרי שנים רבות, שמשוהו זז בקרבו.

איילת ובני טיילו יחד בארצות-הברית במשך שבועיים. אלה היו השבועיים המאושרים בחייו. וגם בחייה, התברר אחר כך. אבל איילת היתה חד-משמעית. היא לא היתה מוכנה לתת ליחסים ביניהם להתפתח יותר מדי. "אם אתה רציני, תחזור לארץ", כך אמרה לו. "אני לא מנהלת רומן טרנס-אטלנטי, ובטח לא עם מישהו שלא מתחייב." הוא היסס בהתחלה. כבר היו לו חיים... ועסק. והוא הכיר אותה רק שבועיים. אבל משהו בתוכו אמר לו שאסור לו לפספס את ההזדמנות. אחרי כארבעה חודשים הוא מכר את הכול לשותף שלו, וחזר לארץ. שלושה חודשים אחרי זה הם כבר היו נשואים.

איילת היתה הבכורה מבין שלושה אחים - אחריה נולדו עוד שני אחים. היא צמחה במשפחה ישראלית שורשית, "מלח הארץ", כפי שנהגו לכנות פעם משפחות כאלו. אח אחד של איילת חי בניו-יורק, והיא היתה מרבה לבקר אותו - כך למעשה נפגשה עם בני. אח אחר היה רופא, מנהל מחלקה בבית-חולים, גאוות המשפחה. איילת היתה ילדת טבע שגרה ביישוב בצפון. תמיד כשהיתה מדברת על ילדותה, עיניה היו

נוצצות. כשבני הכיר את הוריה, הוא הבין את הסיבה. אמה היתה אישה גדולה וגבוהה כאיילת, קורנת, מלאת חום ואהבה כלפי הסובב אותה. נראה כי איילת קיבלה תכונה זו ממנה. היה משהו מקבל, מחבק ומכיל במשפחה הזו, ועם זאת לא חונק. והיו שם תמיד המון אנשים. גם לאיילת היו המון חברות, ותמיד היתה מוקפת באנשים. ועכשיו היה גם בני.

המעבר הזה מהבדידות שלו בניוירוק לחיי החברה התוססים של איילת היה חד, אבל הוא נסחף לתוכם. לא היה להם רגע דל. היו המון טיולים וארוחות ובילויים וסרטים והצגות ותמיד המון תוכניות, ובני השתלב בתוך כל זה.

הוא לא היה חברותי כמו איילת, ולמעשה את רוב חייו חי לבד, אבל התברר שהיו לו כישורים חברתיים. הוא ידע לדבר עם אנשים ולהצחיק, לעמוד ליד הגברים שעושים "על האש", לספר בדיחות. וזה היה נחמד. הוא היה יותר מבוגר מרובם, אבל זה לא הפריע לו, וכנראה גם להם. כולם היו חבר'ה די צעירים, בני פחות או יותר שלושים, והוא כבר נשק לארבעים, אבל זה היה בסדר, ודי מהר הוא החל לרכוש לעצמו מעמד של גבר בשל ומנוסה שבאים להתייעץ איתו על כל מיני דברים. הם גם שמעו על ההצלחה שלו בעסקים. זה היה נעים ודי החמיא לו.

היה ברור לו וגם לאיילת שהם רוצים ילדים. איילת היתה צעירה, וממילא לא היו לה עדיין ילדים, ובני לא הצליח לממש את האבהות שלו מעולם. לא היה כמעט צורך לדבר על זה. איילת חששה מעט שאולי יתנגד, אך הוא הרגיע אותה מייד. הוא רוצה ילדים. הוא רוצה מאוד, רק עכשיו הוא מבין עד כמה, והוא רוצה אותם איתה. אבל בלי ששמו לב, עברה כבר חצי שנה והם לא הצליחו להיכנס להיריון.

על פרק טיפולי הפוריות הם מיעטו לדבר, כל חברותיה של איילת כבר החלו להרות וללדת את ילדיהן הראשונים, ואיילת

היתה מסתכלת בעיניים כלות על התינוקות שלהן, מביאה תמיד את המתנה המיוחדת ביותר, המושקעת ביותר. מסייעת לילודת, שמחה בשמחתה. אבל השנים עברו, ומשהו בשמחה הזאת נסדק. וגם ליבו של בני נסדק. משנה לשנה, מניסיון כושל לניסיון כושל... הם כבר לא היו הזוג הפופולארי, מרכז המסיבות והטיולים. הם החלו להצטרף פחות לטיולים של החברים, שהפכו יותר ויותר להיות טיולי משפחות עם עגלות ותינוקות.

עד שקרה הנס. איילת הרתה. ומייד לאחר הלידה, כמו שקורה לא פעם, הרתה בשנית - הפעם ללא טיפולים, ובהפרש של קצת יותר משנה. פתאום היו להם שני תינוקות בבית, והחיים החלו להיראות אחרת.

כשרונה נולדה, בני לא ידע את נפשו מרוב אושר. זה נראה כאילו הוא חיכה כל החיים לרגע הזה. רק כשהחזיק את רונה לראשונה בידיו, הבין מה זה להיות אבא. זה היה כל כך שונה מהתחושה שהיתה לו עם מייקל, עד שליבו נחמץ. מייקל... כמה שלא היה הוגן כלפיו... מזל שג'ני התחתנה די מהר והשיגה לו אבא נורמאלי. אבל רונה. איתה זה יהיה משהו אחר. את חייו ייתן בשבילה.

"הנה", חשב, "זה טעם החיים. זה מה שהיה חסר לי כל הזמן." המחשבה הזאת - הפתיעה אותו. הוא לא האמין שיש בתוכו רגשות אבהיים כאלה. אבל רונה... היא פשוט המיסה אותו מרגע שנולדה. קצת כמו אמא שלה. מדהימה כמותה. הוא לא הצליח להסיר ממנה את עיניו, וגם כשלא היתה לידו, התהלך כשדמותה מול עיניו. בני הרגיש שהוא נוגע באושר, והחליט שלא ייתן לאושר לחמוק ממנו. לא הפעם.

גם איילת היתה מאושרת. לאורך כל השנים שבהן לא הצליחה להרות, היא הרגישה פגומה. היא לא הרבתה לדבר על זה עם איש, אפילו לא עם בני. היא ידעה כמה בני רוצה

ילדים, וזה הפתיע אותה, כי בהתחלה חשבה שלא יהיה כל כך מעוניין. ובני לא רק רצה, אלא גם תמך בה כל כך לאורך כל השנים. הוא היה כל כך בסדר. היה לו קשה לשמוע על הכאבים שלה ועל המצוקות ועל הדיכאונות, והיא הרגישה שאינה רוצה להקשות עליו, והעדיפה, אם כבר, לדבר עם חברותיה ועם אמה.

נראה היה לה שכל אחד מהם מסתיר מהאחר את הכאב שלו, כאילו כדי להקל ומתוך התחשבות, אבל התוצאה היתה שהם לא דיברו הרבה על כאביהם, ולפעמים היתה ביניהם מין שתיקה כבדה, ואיילת הרגישה קצת בדידות. גם בלי לדבר, איילת ידעה שבני נמצא שם בשבילה. דואג, תומך, מעודד, ואפילו מעריץ, והיא לא נשברה, לא מעט בזכותו. אמנם היו רגעים שחשבה שהיא כבר לא יכולה יותר, וכמעט ויתרה, אבל לא יכלה להרים ידיים כי היא נאבקה גם למענו.

במהלך ההיריון עם רונה היא נראתה מאושרת וקורנת. אמנם במהלך השנים האחרונות, לאורך כל הטיפולים, הכישלונות והתסכולים, משהו מההילה שהיתה לה הועם, אך כשהרתה נראה היה לו כי ההילה שלה התעצמה עוד יותר. היא נראתה כמו תמונת פרסומת לנשים הרות. היתה בה מין שלווה ושלמות שגרמה לבני להתרגש כמעט עד דמעות, בכל פעם שהיה מביט בה. מדי פעם איילת היתה מרימה את עיניה ומוצאת את בני בוהה בה. היא היתה מחייכת, נבוכה מעט, ובני היה מסיט את מבטו. איילת מיעטה להתלונן על מיחושים ובחילות, ונראה כי ההיריון עבר בקלות יחסית או כך לפחות נראה לבני.

כמעט מההתחלה היה ברור שרונה היא הנסיכה של אבא. איילת ניסתה למתן את בני, לשכנע אותו שתינוקת אחת קטנה לא צריכה כל כך הרבה, אבל לא היה יום שבני לא היה חוזר הביתה עם מתנות. בובות ענקיות, דובונים, צעצועים. איילת היתה נאנחת ומחייכת בינה לבין עצמה - מזל שהבית גדול

ואפשר להפוך חדר אחד לחדר משחקים, כי החדר של רונה כבר עלה על גדותיו.

בני לא הסתפק בזה. נראה שהוא אינו שבע מרונה. במהלך היום היה קופץ לעיתים קרובות לביתם, משאיר את העסק בידי אחד העובדים, ומתבשם מאיילת ומרונה. בלילות היה קם עם איילת כשהיתה מניקה, למרות שאמרה לו שאין צורך שיקום, הרי הוא צריך לקום למחרת לעבודה. אבל בני לא ויתר על ההזדמנות להיות איתן. כשאיילת החלה להאכיל את התינוקת מבקבוק, הוא היה מתנדב להכין את הבקבוק, ולעיתים קרובות היה אומר לה שתמשיך לישון ומאכיל את רונה בעצמו.

רונה לא היתה תינוקת קלה. היא הרבתה לבכות, ולא נרדמה בקלות. השינה שלה היתה קלה, והיא היתה מתעוררת הרבה, אבל לבני לא היה אכפת. היתה לו סבלנות אין קץ. גם איילת היתה סבלנית מאוד, אבל לבני היה נראה שלה קשה יותר.

רונה היתה תינוקת שדרשה התייחסות רבה ותשומת לב כמעט בלתי פוסקת. היא לא נרדמה בקלות, כשהיתה ערה הרבתה לרטון, להתפתל ולבכות, וניכר כי סבלה ממיחושים רבים. במהלך היום בני היה פחות בבית והתקשה לעזור לאיילת, אבל אמה של איילת היתה עימה רוב הזמן. במהלך היום היא סייעה רבות לאיילת, איפשרה לה לנוח ואף להשלים את שעות השינה הארוכות שחסרו לה כיוון שהיתה ערה במהלך הלילה. אמה חסכה ממנה את הניקיונות והבישולים, וקיבלה אחריות על הבית. כשבני היה חוזר מהעבודה, היא היתה מתהלכת בשקט, מגישה לו ארוחה חמה, ונכנסת לחדרה. לא רק אמה של איילת היתה איתה. היו גם החברות. השמועה על ההיריון החדש והבלתי צפוי פשטה מהר בין החברים, וזו היתה הזדמנות של כל החברות הטובות של איילת לפצות אותה על שנים ארוכות שבהן היתה היא זו שמגיעה לתמוך ביולדת, לסייע, לערוך קניות, לקנות מתנות

מיוחדות ולהקשיב לקיטורים. כולן התגייסו לעזרת איילת, ולרוב היא לא היתה לבד בשעות הבוקר. כל פעם שבני היה מתקשר לביתו, היתה שם חברה אחרת והאם, וביחד הן תמכו בה.

בני ידע שלא קל לאיילת. רונה לא היתה קלה וההיריון החדש הכביד עליה, כי עוד לא הספיקה להתאושש מההיריון הקודם. היה שינוי דרסטי בחייה של האיילה שלו, כך קרא לה בליבו, שבת אחת הפכה מאיילה משוחררת ועליזה לאם לתינוקת תובענית ולאישה הנושאת ברחמה תינוק נוסף. כשמצאה את עצמה הרה בשנית, כשלושה חודשים אחרי שרונה נולדה, זה כבר היה שונה מבחינתה. בני שמח מאוד בהיריון הבלתי צפוי, בַּמתנה, כפי שכינה אותו בינו לבין עצמו, אלא שהפעם היה נראה שלאיילת קשה יותר. היא מיעטה להתלונן גם הפעם, אבל בני הרגיש שההיריון הזה שונה מבחינתה. היא התנהלה בכבודות רבה יותר, היתה עייפה יותר... מלבד החברות שעטפו אותה ואמה שעזרה, גם בני השתדל מה שיותר לשחרר אותה ולאפשר לה לנוח כשהיה חוזר מהעבודה, וממילא הטיפול ברונה מילא אותו אושר עילאי.

הפעם היתה זו איילת שהתבוננה בו בפליאה מהולה בהערצה... הוא היה האבא האולטימטיבי. גם החברות היו אומרות לה את זה. איזו סבלנות!

והיה צורך בסבלנות רבה. כשעמית נולד, רונה כבר היתה בת שנה וחודשיים. היא לא קיבלה את עמית בהבנה רבה. היה ברור שהיא מקנאת. בני היה מוצף רגשות אשמה. הוא ממש הרגיש שהוא בוגד ברונה הקטנה. ההתחברות שלו לעמית היתה גם היא מיידית, וההתרגשות היתה עצומה, אבל הוא לא הפסיק לדאוג לרונה במהלך הלידה, שהפעם היתה קצרה ומהירה יחסית, ולאורך כל ההתרגשות שקדמה ללידה ונמשכה במהלך הברית ובשבועות הראשונים בבית שלוו בתהלכות של אנשים שבאו לברך, לעזור ולתמוך. גם איילת דאגה לה

במהלך השבועות הארוכים והקשים האלה, אבל היא היתה מכונסת יותר בעצמה ובקשר שהחל להיווצר בינה לבין עמית התינוק, והיתה פנויה פחות לרונה, ובני ניסה למלא את החסר.

רונה, שמעולם לא היתה שקטה, פתאום נראתה לבני סוערת מתמיד. היא לא גילתה עניין בעמית, תבעה את אמה לעצמה, והרבתה לבכות ולקטר. והיו גם התפרצויות זעם וחום בלתי מוסבר. אלה היו ימים סוערים, ובני שאל את עצמו כיצד עוברים את זה בלי שלרונה תישאר צלקת מכל העניין. היא היתה כל כך קטנה עדיין וכל כך מזקקה לאמה. דווקא חמותו היא שהרגיעה אותו. הקשר של רונה עם סבתה היה הדוק כמעט כמו עם הוריה, והיא הצליחה להרגיע גם אותו וגם אותה.

"כולם עוברים את זה," כך אמרה, "היא לא הראשונה ולא האחרונה. לא קרה שום דבר, יש לה אבא ואמא שמתים עליה, סבתא שחולה עליה, ועכשיו גם אח קטן שיהיה החבר הכי טוב שלה. מה אתה חושב, שאיילת לא קינאה כשאחיה נולד? גם ביניהם יש הפרש לא גדול. הכול בסדר. זה טבעי ונורמאלי. ושאלה יהיו הצרות היחידות שלך איתה..."

בני לא ידע איך להודות לחמותו. מה היה עושה בלעדיה? משהו בנוכחות שלה היה כל כך נכון ומרגיע, כל כך בטוח. גם בשבילו וגם בשביל איילת. פתאום הדברים לא נראו לו כל כך נוראים. היא צודקת, זה יעבור ורונה תמשיך להיות הנסיכה שלו, רק שעכשיו יש גם נסיך. ואולי כמו שכל החברות החלו להגיד, זה רק לטובה, כי הקשר שלו עם רונה היה כבר מוגזם, וטוב שרונה תלמד לחלוק את תשומת הלב עם מישהו אחר. הימים, השבועות והחודשים שבאו אחר כך הוכיחו שכולם צדקו. רונה החלה להירגע, והחיים חזרו למסלולם, השונה, יש לציין, מהמסלול הקודם, אבל היה סוף-סוף מסלול.

כשרונה היתה כבר גדולה, בת יותר משנתיים, ונראה היה שמשעמם לה בבית עם אמא וסבתא, הם החלו לדבר על כניסה לפעוטון או למעון.

הכניסה לפעוטון היתה קלה יותר ממה שחשבו. איילת חששה מאוד מהתגובה של רונה, ובני לא היה שלם עם הרעיון. מבחינתו, רונה היתה יכולה להישאר עוד זמן בבית. אלא שאיילת עמדה על כך שרונה כבר צריכה להיות בקשר עם בני גילה ושזה חשוב להתפתחות שלה. בני סמך על החושים האימהיים של איילת, אבל גם חשש מאוד שלרונה יהיה קשה מאוד. היא היתה כל כך רגילה להיות במרכז תשומת הלב ולקבל מייד כל מה שהיא רוצה. איילת אמרה שזה בדיוק העניין, שהגיע הזמן שתלמד קצת להתאפק ולחלוק דברים. בני לא היה בטוח שזה כל כך חשוב שזה יקרה דווקא עכשיו, וחשב שהיא כבר תלמד לחלוק דברים בהמשך, אבל איילת התעקשה שאחר כך זה יהיה רק קשה יותר, ובני קיבל את דעתה וגם את דעת חמותו והחברות של אשתו, ש"האשימו" אותו שהוא "הורס את הילדה".

מה זה "הורס את הילדה"? תהה. זה שאני לא מסוגל לראות אותה בוכה? אבל היא בוכה נורא חזק. והיא נורא מסכנה. מי מסוגל לראות את הבת שלו בוכה ככה? איילת ניסתה להסביר לו שלפעמים אין ברירה וצריך לתת לילד לבכות, אבל בני חשב שזה קצת אכזרי לתת לילדה לבכות, ומה הבעיה לתת לה את מה שהיא רוצה, בעיקר אם הוא יכול לתת?

הם לא ממש התווכחו על זה. בני לא היה טיפוס וכחן. בענייני חינוך, הוא נטה לקבל את דעתה של איילת. הוא היה קצת גבר מהדור הישן, שתפס את תפקידו כמפרנס התומך במשפחה שלו, והיה מרוצה מאוד שהצליח לעשות זאת ולאפשר לאיילת לשהות בבית בשקט עם הילדים, בלי לדאוג לענייני פרנסה.

מעט לפני שאיילת הרתה לראשונה, היא החליטה לפתוח

חנות בגדים. היה לה טעם משובח והרבה חברות, והיא הצליחה להפיץ את הבשורה במהירות. זאת היתה חנות בגדים יד שנייה, וינטאג'. די מהר החנות הצליחה ואיילת אפילו הרוויחה. בני היה די מופתע ומשועשע. איילת התגלתה כבעלת חושים מסחריים לא רעים. משהו בחביבות שלה, ביחסי האנוש המצוינים שלה, משך קונות רבות לחנות, ודי מהר התבסס קהל קבוע של קונות שהיו באות לראות אם הגיע משהו חדש, ועל הדרך גם לפטפט עם איילת. החברות הקבועות הביאו את החברות שלהן, שהפכו גם הן לקונות בחנות. אבל אז איילת הרתה. היא לא סגרה את החנות, אלא הציבה מוכרת במקומה, אבל זה כבר לא היה אותו דבר. בני שקל לסגור, אבל איילת רצתה מאוד לשמור על החנות, "שיהיה לה למה לחזור אחרי שהילדים יגדלו קצת" - כך אמרה. אלא שבינתיים לא היה נראה שהיא תחזור כל כך מהר. בני הודה לה בליבו על שהיא מוכנה לוותר על החלום שלה ולהישאר עם הילדים בבית.

כעבור שנתיים, החנות החלה לצבור הפסדים כספיים. לבני זה לא ממש הפריע, אבל הוא חשש מהרגע שאיילת תרצה לחזור לחנות. הכניסה של רונה לפעוטון סימלה בעיניו את תחילת השלב הזה. בינתיים איילת לא דיברה כלל על לחזור לחנות. עמית היה רק בן שמונה חודשים, והוא שמע אותה אומרת לאחת החברות שהיא תישאר גם איתו בבית לפחות עד גיל שנתיים. אז היה עוד זמן. אבל את רונה, התעקשה, חייבים להכניס למעון.

איילת בחרה מעון שהיה קרוב לבית ונוהל על ידי אחת החברות. לא ממש חברה קרובה של איילת, אבל חברה של חברה. זה הרגיע מעט את בני. רונה אפילו הכירה קצת את המטפלת. זו היתה אישה בעלת השכלה אקדמאית שניסתה לנהל גן מודרני רווי בגירויים ובהעשרה, כפי שקראה לו. לבני היה חשוב שלרונה יהיה טוב. הוא לא דאג לגירויים ולהעשרה.

הוא רצה שהיא תרגיש נוח, והיה נראה שכך רונה מרגישה. הפרידה היתה קלה מכפי שחשב, והתהליך היה מפחיד פחות ממה שנראה בהתחלה. אולי כי איילת הכירה את הגננת, אולי כי הגננת מההתחלה נתנה לרונה יחס מיוחד. בני ידע שרונה לא מסתגלת בקלות למצבים חדשים. הוא ידע שהיא אוהבת שהעניינים מתנהלים על פי דרכה. הוא ידע שהיא לא אוכלת כל דבר, שקשה לה לחכות בסבלנות כשהיא רוצה משהו והיא דורשת ורוצה אותו עכשיו. דחיית סיפוקים? לא אצלה. הוא הכיר היטב את התפרצויות הזעם של רונה, ובכלל לא היה בטוח שזה מפני שהוא מפנק אותה, כמו שאמרו לו לא פעם. גם לו היו התפרצויות כאלה בתור ילד. הוא זכר זאת היטב, ואותו אף אחד לא פינק ולא נתן לו כל מה שרצה. רונה כזאת, והיא היתה כזאת תמיד. הוא לא רצה לתת לה להיות מתוסכלת מדי ושנא לשמוע אותה בוכה, לכן היה נותן לה כל מה שהיא רוצה כדי שלא תבכה. אבל היא נולדה כך, בזה הוא היה משוכנע. הכניסה למעון היתה, כאמור, קלה יחסית למה שחשב. איילת דיווחה שרונה נכנסה די ברצון וגם הסכימה להיפרד ממנה אחרי כמה ימים של הסתגלות.

"סתם דאגת", היא אמרה לבני, "זה לא כזה נורא, כולם עוברים את זה."

בני לא היה בטוח. הוא הרגיש שהוא רוצה לבקר פעם במעון הזה ולראות במו עיניו מה קורה. באחד הימים, הוא עבר, במקרה או שלא במקרה, ליד המעון, ופשוט נכנס פנימה. רונה באמת נראתה לו רגועה ושקטה. עד שראתה אותו, כמובן. היא לא הסכימה להיפרד ממנו, והוא נאלץ להחזיר אותה הביתה. הגננת אמרה לו שהכול בסדר ושאין לו מה לדאוג, אבל הוא הרגיש שיש משהו שהיא לא אומרת לו ולאיילת. הוא קצת לחץ, והיא אמרה שנכון, רונה לא קלה, אבל הם מסתדרים.

"מסתדרים?" בני הקשה, "איך הם מסתדרים?"
"לפעמים נותנים לה לבכות, ולא נותנים לה כל מה שהיא

רוצה."

"נותנים לה לבכות?"

"כן, לפעמים."

"היא בוכה הרבה זמן?"

"לא, לא הרבה זמן. ואין לך מה לדאוג, ככה ילדים לומדים." ככה הם לומדים מה? תהה. הוא לא היה בטוח, אבל היה נראה לו שכיוון שהגננת הכירה מראש את איילת, ומכיוון שאיילת היא איילת - הגננת מגלה יותר סבלנות כלפי רונה ומנסה לא להדאיג אותם. הוא לא היה בטוח והוא גם לא שיתף את איילת, שהופתעה מאוד לראות אותו פתאום באמצע היום עם רונה, וגם כעסה כששמעה שהגיע לגן ללא הודעה מוקדמת.

"הכול בסדר, בני," היא אמרה כששיתף אותה, "אם היה משהו לא בסדר, היו אומרים לנו." בני לא היה בטוח בכך. "תאמין לי, הגננות האלו, אם קשה להן, הן לא שומרות את זה לעצמן," הוסיפה איילת.

בני תהה כיצד היא יודעת מה עושות "הגננות האלה", אבל שתק. בינתיים נראה שרונה באמת מסתגלת. בחנוכה היא השתתפה במסיבה, ואף שלא תמיד רצתה להתנתק מהוריה, הלכה די ברצון לגן, ובני סיכם לעצמו שכנראה היא אכן "מסתדרת". גם בשנה שלאחריה רשמו אותה לאותו גן.

שנה לאחר מכן, רונה כבר החלה לבקר בגן עירייה.

שם הדברים כבר היו שונים.

הגננת בגן עירייה היתה פחות סבלנית. היא סיפרה שרונה אינה יושבת בשקט ומציקה במהלך המפגש לילדים. היא אמרה שכדאי שיבדקו למה היא לא יושבת בשקט. היא דיברה אל איילת, אף שגם בני היה נוכח, ובני לא הבין מה צריך בכלל לבדוק.

"כנראה היא חכמה ולא מעניין אותה מה שלומדים בגן,"

אמר.

הגננת, שהיתה אישה מבוגרת ומנוסה, הסתכלה עליו במבט ביקורתי ומתנשא, ואמרה לו שבגן שלה לא משעמם, שילדים אחרים אינם משתעממים.

בני שתק. הגננת לא מצאה חן בעיניו, והוא חשב שגם הוא בטח היה מפריע לה, אילו היתה גננת שלו. גם איילת לא התרגשה מדברי הגננת. שניהם לא חשבו שיש מה לבדוק. בסוף השנה, הגננת אמרה שקשה לרונה להעתיק צורות ואותיות. היא אמרה את זה לאיילת בפגישה אישית שקיימה עם כל אחד מהורי ילדי הגן. איילת סיפרה לבני, אבל הוא חשב שבעניין זה אין מה לדאוג - הרי רונה חכמה. זה היה ברור לכל אחד שהכיר אותה. "לא מצליחה להעתיק צורות ואותיות? היא כבר תצליח." הגננת גם אמרה שהיא קצת מפוזרת ושוכחת דברים ושקשה לה להחזיק עיפרון. בני ואיילת הרגישו שהגננת ביקורתית מאוד.

"מילה, מילה אחת טובה היא לא אמרה על הילדה, רק מה שלא טוב," איילת רטנה. ובני חשב שאף אחד לא צריך להגיד לו מי זו הבת שלו, בטח לא גננת מבוגרת ומרירה.

אבל רונה באמת היתה מפוזרת. היה לה, זה היה ברור, עולם פנימי עשיר מאוד. היא היתה ממציאה אינסוף סיפורים ושירים, ומספרת סיפורים לבובות וגם לאחיה עמית. בהתחלה הוא היה זוחל בעקבותיה, ובהמשך מדדה אחריה ומקשיב בעיניים פקוחות לרווחה לסיפוריה. הוא היה הולך אחריה בכל הבית, ומשתתף בהופעות שהיתה מכינה לאבא ולאמא.

רונה ציירה יפה מאוד. נכון, כשאחזה בעיפרון היתה לוחצת יותר מדי והחוד היה נשבר לעיתים קרובות, היא היתה מורחת את צבעי הפנדה, ובהעתקה היא היתה טובה פחות - וכל הסביבה שלה היתה הופכת להיות מבולגנת מייד, והיא אף פעם לא היתה מסדרת אחריה. אבל היא היתה מצוירת ציורים מלאי השראה, צבעוניים ויצירתיים מאוד. והסיפורים שלה היו

מלאי דמיון. והיא היתה שרה, ורוקדת, ומביימת הצגות עם בני הדודים, ומתחפשת בתחפושות הישנות של פורים ובצעיפים שמצאה אצל אמה.

"אמנית כמו אמא," בני היה אומר.

והיא גם היתה רגישה מאוד ושמה לב לכל דבר. היו לה לפעמים התפרצויות זעם והיא היתה קצת תזזיתית, ולפעמים היה לה קשה לשבת הרבה זמן על הכיסא והיתה מאבדת עניין מהר... אבל היא היתה כל כך חכמה וכל כך רגישה. והיא ידעה לשים לב לכל שינוי במצבי הרוח של הוריה, והיא היתה עליזה ומצחיקה, וילדים אהבו אותה וחברות רצו לבוא אליה.

בני ואיילת לא התייחסו בכובד ראש למה שאמרה הגננת. רונה נראתה להם מושלמת. בעיקר לבני. איילת דאגה לפעמים. היא הרגישה שיש לרונה קצת "קוצים", אבל זכרה שמדי פעם רונה גם היתה יושבת במשך שעות ומאזינה לשירים או צופה בתוכניות הטלוויזיה. איילת החליטה לא לדאוג. ממילא היום שלה חזר להיות עמוס. היא חזרה לחנות, שהחלה שוב לשגשג. עמית כבר היה ילד גדול, ועוד מעט תכניס גם אותו לגן. כן, לאותו גן שבו למדה רונה. איילת הרגישה שהיא מתחילה לקבל את החיים שלה בחזרה. קצת זמן לעצמה.

אבל אז הגיע הזמן לעלות לכיתה א'.

דברים שרצינו לומר

בני ואיילת היו מבוגרים יחסית כשהפכו להורים. שניהם חיכו לכך הרבה זמן, רצו מאוד להיות הורים, והתאכזבו כשלא הצליחו. כאשר נולדה רונה, היא היתה כל עולמם. הם היו בשלים ומוכנים, זכו לתמיכה חברתית ומשפחתית גדולה, והיו להם משאבים כלכליים מספיקים. גם הזוגיות שלהם היתה

יציבה. הם אהבו זה את זה, כיבדו ותמכו.
לתוך מציאות זו נכנסה רונה. היו שם שני הורים שחיו לה
מאוד ושהיו להם סבלנות אינסופית, אורך רוח ואהבה לתת
לה.

זו היתה מציאות שונה מהמציאות שתוארה בשני הסיפורים
הקודמים בספר זה.

גם שירי וגם עינת ילדו את התינוקות שלהן למציאות
אחרת. שירי היתה אמנם אשת מקצוע אסרטיבית למדי,
אישה משכילה בעלת הערכה עצמית גבוהה יחסית, אך
נראה כי היא לא ידעה בדיוק לקראת מה היא הולכת. היא
לא היתה מנוסה בקשר עם תינוקות, והיא לא ידעה למה
בדיוק לצפות. גם העובדה שבן זוגה, למרות היותו בן זוג
אוהב, היה עסוק מאוד ולא ממש נכח בבית או שלא היה
תמיד חלק מההוויה בבית, לא הקלה עליה. הוא התקשה
להיות לה זולתעצמי, והיא התקשתה לא פעם להיות
זולתעצמי לאיתי, בעיקר במצבים מעוררי חרדה. שירי היתה
בעיקר בודדה מאוד, ללא כל רשת תמיכה משפחתית או
חברתית, ללא כל זולתעצמי קרוב ונוכח, והיא נדרשה
להתמודד עם תינוק קשה ותובעני כמעט ללא כל תמיכה,
להוציא תמיכה אקראית של שכנה מזדמנת או מטפלת
בתשלום.

זה לא כל כך שונה ממה שקורה לנשים רבות בעולם
המודרני. אבל זה קשה מאוד והופך להיות מורכב ולעיתים
כמעט בלתי אפשרי כשמדובר בילד עם צרכים מיוחדים, כמו
שהיה איתי.

גם נועם היה תינוק לא קל, אבל לעינת היה ניסיון עם ילדים,
והיא הניחה שתדע להתמודד עם תינוק. לעינת היו קשיים
אחרים. היא לא ממש העריכה את עצמה ולא ממש ידעה
"לתפוס מקום". נראה כי הערך העצמי שלה היה נמוך, בין
השאר גם מפני שלא ממש שמו אליה לב ולא התפעלו ממנה

בילדותה.¹ היה בה משהו מְרָצָה, הרגל לשים את עצמה במקום האחרון בסדר העדיפויות, וזה הכביד עליה. גם הזוגיות עם בן זוגה לא היתה כל כך מוצלחת, והיא הרגישה מאוימת בגלל הבדלי המעמדות החברתיים ביניהם, שנתמכו במסרים שקיבלה מבני משפחתו. בחוזה הבלתי כתוב בין עינת לבין בן זוגה, היה זה תפקידה לגדל את הילדים, ואם נכשלה - הרי היתה זו אשמתה הבלעדית.

כל אלה הקשו עליה את ההתמודדות עם ילד עם צרכים מיוחדים כמו נועם. אמנם היתה לה משפחה גדולה שעימה התייעצה, אלא שבמקרה שלה, זה כנראה בילבל אותה יותר. נראה כי היא היתה זקוקה בעיקר לתמיכה ותיקוף של רגשותיה, כמו גם להערכתה העצמית כאם, אבל במקום זה

¹ היינץ קוהוט (1984, 1997) מתאר את הניצוץ בעיני האם כדלק שמניע את התינוק ואחר כך את הילד. לשיטתו, ההתפעלות הטבעית של האם מהתינוק היא המניעה אותו ונותנת לו אחר כך את האמביציה לעשות דברים, את היכולת להתנסות, להעז ולפעול בעולם. לדברי קוהוט, כל תינוק זקוק להתפעלות כזו, כדי שירגיש ייחודי ומיוחד. באמצעותה הוא בונה תחושת ערך עצמי יציבה. ילדים עם צרכים מיוחדים לא תמיד זוכים להתפעלות הזו בשל היותם, במקרים רבים, תינוקות נרגנים וקשים להרגעה ולהאכלה, וכיוון שהם אף נוטים לחלות. קשה להתפעל מתינוקות כאלה, הבוכים ללא הרף ומתקשים להירגע, ובחלק מהמקרים, העובדה שהם לא הצליחו לעורר את הניצוץ בעיני האם מלווה את חוויית העצמי שלהם לאורך כל חייהם. גם חלק מהילדים שגדלו במשפחות קשות יום או מרובות ילדים אינם זוכים לניצוץ הזה (כמובן, לא בכל המקרים). עינת היתה בת אחת מני רבות, ומייד אחריה נולד בן. נראה כי לא הצליחה לעורר התפעלות והערצה טבעיות, כפי שכל תינוק אמור לעורר לצורך בניית תחושת הערך העצמי הייחודי שלו, והיא למדה לאורך כל חייה לחיות בצל.

השיאו לה עצות.

בצר לה, היא פנתה לאנשי מקצוע. הסיוע המקצועי עזר לה. נראה כי הצליחה להיעזר בגורמים טיפוליים כזולתעצמי כדי לשמר את תחושת הערך העצמי שלה ולווסת את תחושות הכישלון. בנוסף, היא למדה לערב יותר את בעלה בהתמודדות עם נועם, מה שסייע גם לו להפוך לזולתעצמי ולדמות להאדרה ולהערצה כלפי נועם.

המציאות של איילת היתה, כאמור, שונה. היא נישאה לבן זוג שאהב אותה מאוד והיה לה לחבר. ייתכן אמנם שסגד לה מעט ועורר אצלה תחושות גרנדיזיות,² אך המציאות של החיים, הקושי להרות שהיווה עבודה, כמו עבור כל אישה, פגיעה נרקיסיסטית קשה, ועצם היותה אדם חם ואוהב הבטוח בערכו ושלאורך כל חייו נראה כי לא חסרו לו דמויות שהיוו עבורו זולתעצמי, כל אלה מיתנו את הגרנדיזיות שלה. נראה כי יותר מכול איילת עוררה תגובות חיוביות בקרב הסובבים אותה. נראה כי ידעה לאהוב ולתת מעצמה, וציפתה להיות נאהבת בשל מערכת היחסים החמה שהיתה לה עם אמה, והיא אכן עוררה אהבה רבה בסביבתה וגם קיבלה תמיכה רבה.

הרקע של בני היה שונה, ונראה כי הוא מצא את עצמו לא פעם בדמותה של רונה, בעיקר בחלקים המוצלחים פחות שלה. בני העריץ את רונה כפי שהעריץ את איילת. נראה כי כל

² גרנדיזיות - בניגוד לקונוטציה שהמושג הזה מעורר, של ניתוק מהמציאות, ניפוח העצמי מעבר ליכולות האמיתיות, ראוותנות ורהב, גרנדיזיות - בגישת העצמי - קשורה לכוח המניע של האדם, לזוטאליות שלו. זה חלק הקשור להתפתחותה של הערכה עצמית חיובית ושמירתה למרות הכישלונות.

חיי חפש דמות כאיילת שתשרה עליו שלוה, ביטחון ותחושה של משפחתיות, ומשפגש אותה, נאחז בתחושות אלו. עם זאת, נראה כי לבני היתה פגיעות נרקיסיסטית גדולה מזו של איילת. הוא חי במשפחה שבה היה עליו לפלס את דרכו בכוחות עצמו. הוא היה גבר שבנה את עצמו בעשר אצבעות, ונראה כי הדרך שלו לא היתה קלה. נראה כי בני עצמו סבל מלקויות למידה ומהפרעות קשב וריכוז שלא טופלו, ושכתוצאה מכל אלה, משהו בהערכה העצמית שלו לא היה בטוח ולא היה שלם.

לבני היה קושי רב להכיר בקשיים של רונה בשל הפגיעות שלו. בהמשך הפרק ניווכח כי התקשה בכך יותר מאשר איילת. אך הן בני והן איילת היו הורים טובים דיים ("Good Enough Parents")³. הם היו הורים טובים לעמית, שהיה בעל מזג שונה משל רונה, נוח יותר, כמו זה של אמו, והם השתדלו להיות הורים טובים לרונה.

אלא שלרונה היה מזג קשה. היא היתה תזזיתית וסוערת, סף התסכול שלה היה נמוך, והיא רצתה הכול - כאן ועכשיו. זה היה קשה לבני במיוחד. הוא התקשה לתסכל אותה, ולדבריו לא הבין מדוע הוא נדרש לעשות זאת. נראה כי חוסר הבנה זה היה קשור לפגיעות שלו עצמו. בני לא רצה לתסכל את רונה כי הוא עצמו היה ילד שתוסכל רבות, ואולי אף חווה תסכולים שלא היה בכוחו לעמוד בהם. היה לו קשה מאוד לראות את בתו מתוסכלת. בני רצה לפצות את הילד העצוב והמתוסכל שהוא היה בילדותו על ידי כך שיהיה ההורה שמעולם לא היה לו, ויגרום לבתו להיות תמיד מאושרת. בני, כאמור, העריץ את רונה והתייחס אליה כאל נסיכה. התפעלות והערצה חשובות להתפתחות, כיוון שההתלהבות

³ ראו הערה 4 בעמ' 35

מהילד והמבט המעריץ המשתקף אצל ההורה בונים את ההערכה העצמית של הילד ואת הביטחון העצמי שלו. דרך המבט הזה הוא מבין שהוא שווה ובעל ערך. הערצה ואידיאליזציה כלפי הילד נותנות אישור לחלקים הגרנדיוזיים של הילד, שקשורים לחדוות החיים, להתלהבות, לאנרגיה ולערך העצמי.

אבל מתברר שזה לא מספיק, שהרי אי אפשר להתלהב ללא הרף מהילד ולשקף לו כמה הוא נפלא. מה קורה, למשל, כאשר הילד מתוסכל ומאוכזב מעצמו לנוכח כישלון? מה קורה כשהילד לא עומד בדרישות ובנורמות של המציאות? מה קורה כשצריך להציב לילד גבולות, ואפילו להעניש אותו?

הרכיב הזה קשור לקושי של הילד. הכישלון שלו וגבולות המציאות אמורים ליצור אצל הילד תסכול אופטימאלי - תסכול שהוא יכול לשאת אותו ושמותאם לכוחותיו, למגבלותיו ולשלב ההתפתחותי שבו הוא נמצא.

תסכול אופטימאלי אמור ליצור אצל הילד הפנמה ממירה,⁴

⁴ הפנמה ממירה הוא מושג המתאר תהליך משמעותי בהתפתחות העצמי. התיאוריה מניחה, שבתנאי התפתחות אופטימאליים ילמד הילד להפנים אל תוך מנגנון העצמי שלו את אותן פונקציות של זולתעצמי שהוא זקוק להן (אם כי תמיד תיוותר מידה של הזדקקות לזולת). לטענת קוהוט, הפנמה ממירה מתרחשת באמצעות חשיפה הדרגתית לדרישות המציאות המזמנת לילד תסכולים. תסכולים אלו, אם הם מלווים ביחס אמפתי של הזולתעצמי (ההורה), מאפשרים לילד להפנים את הפונקציות המרגיעות, המווסתות והמשקמות את תחושת הערך העצמי של ההורה אל תוך מנגנון העצמי שלו, ובתוך כך מתחיל להיבנות עצמי מגובש. במקום שבו ההורה או הסביבה או המבנה של הילד אינם מאפשרים לו לחוות תסכול אופטימאלי, ורמות התסכול גבוהות מדי, או לחלופין הסביבה מונעת מהילד תסכולים, לא תתקיים הפנמה ממירה והילד יתקשה להפנים לתוכו את

שבה הוא רוכש פונקציות חדשות כמו היכולת להתמודד עם כישלון, לשאת את התסכול, לווסת את הרגשות, ולשקם את ההערכה העצמית. התסכול האופטימאלי וההפנמה הממירה יוצרים את האפשרות להתמרה של הנרקסיזם, התמרה של הגרנדיזיות מרמה ארכאית מוגזמת ובלתי מציאותית אל הגרנדיזיות שמתאימה ליכולות, למשאבים ולמציאות.

נראה שבני התקשה לצאת מהעמדה של האידיאליזציה כלפי רונה, וזה מנע ממנו לראות את הקשיים שלה. ייתכן שלא היה מוכן לראות צדדים אחרים שלה, כיוון שזה היה נקשר לפגיעות שלו ולחוסר היכולת שלו להכיל את הצדדים האחרים של רונה.

בני לא היה יכול להשלים עם חוסר המושלמות של רונה, ונטה להאשים את הגננת ואת המסגרת החינוכית כדי להישאר בעמדתו. הוא גם לא היה מסוגל לראות את רונה בוכה ולהציב לה גבולות. ייתכן שרצה לעשות עם רונה תיקון לאבהות שלו, כפי שהשתקפה בעיניו לגבי יחסיו עם הבן מייקל, או תיקון של ילדותו שלו. בספרם מעורר ההשראה 'תסריטים נרקסיסטיים של ההורות' (מנזנו, פלצ'יו וזילקה, 2005), מציינים המחברים שהורים רבים משליכים על הילד שלהם דימוי ילדי של עצמם, שנחוה כעצמי נטוש ופגוע. כך הם משחזרים, באמצעות היחסים עם הילד, את עברם, ומתקנים אותו. ההורה מתנהג בעצם כמו ההורים שהיה רוצה שיהיו לו. נראה כי אצל בני היתה השלכה מעין זו.

כך או אחרת, מבחינתו של בני היה צריך להניח למצב כפי שהוא ולא ללחוץ על רונה. חלק מההכחשה של המצב נבע

אותן פונקציות הכרחיות לצורך בניית עצמי מגובש ויהיה תלוי בנוכחותן של דמויות המהוות זולתעצמי לצורך הרגעה וייסות.

מחוסר היכולת שלו להכיל, וכך עלה הרעיון שדברים מסתדרים בעצמם עם הזמן.

את המלאכה המפרכת בני השאיר לאיילת, והתסכול והבדידות שלה הלכו והתעצמו. המחלוקת באשר להתמודדות עם רונה העיבה גם על היחסים ביניהם ופגמה בזוגיות, שהיתה בבסיסה טובה לשניהם.

היכולת של ההורה להתמודד, להכיל את הקושי של הילד ולשקף אותו חשובה מאוד לילד, כי היא מאפשרת לו ליצור לעצמו עצמי אותנטי שלם ובלתי מפוצל, עצמי שכולל גם יכולות וגם מגבלות וקשיים.

הורים שמעריצים ומתלהבים מילדיהם אך מתעלמים מחלקים אחרים שיש בהם, עלולים לעודד התפתחות של עצמי כוזב (False self). במובן זה, לסבתא היה תפקיד חשוב ומרכזי - היא היתה שם בנוכחות שקטה, לא מפריעה, תומכת ומסייעת, וכך שימשה כזולתעצמי מארגן ומרגיע.

הן בני והן איילת היו הורים נורמטיביים וטובים דיים, גם אם לא מושלמים. וגם אם כל אחד מהם, בעיקר בני, נשא צלקות משל עצמו, היתה להם יכולת להעניק רגישות לילדה שלהם, היתה להם פניות (הם היו פנויים בשבילה), ובעיקר, לאיילת היתה תמיכה רבה שאיפשרה לה לצלוח בהצלחה יחסית את השלבים הראשונים בגידולה של רונה. רונה היתה ילדה סוערת, ונדרשה לוויסות חיצוני. היא היתה צריכה אבא ואמא שיכילו אותה, שיִדעו לתסכל אותה במידה ושיתמודדו עם התקפי הזעם שלה. זה היה קשה גם בשל העבר של בני, אך גם בשל עוצמת התגובות של רונה - עוצמה המאפיינת ילדים רבים בעלי צרכים מיוחדים. בשלב הזה, בני ואיילת בחרו שלא לתסכל בני - כי היה לו קשה להתמודד עם התסכול; ואיילת - כי היתה מטבעה רגועה יותר, בעלת גישה חיובית ואופטימיות. היא לא צפתה קשיים מיוחדים ולא ראתה את העומד להגיע. חייה שלה זרמו על מי מנוחות, רוב הזמן, והיא הניחה שהקושי

המשמעותי שעימו התמודדה בשנים האחרונות, הקושי להרות ולגדל שני תינוקות בפרק זמן קצר כל כך, היה כבר מאחוריה. ואכן, כל עוד רונה היתה בגן פרטי, הכול היה בסדר. כל אחד משלושת הזוגות שהכרנו עד כה בספר היה שונה ממשנהו. אין בהכרח מכנה משותף להורים של ילדים עם צרכים מיוחדים. בניגוד לטעות הרווחת אצל חגי (2004), עומר (2000, 2002) ופלוטקין (2008), אין אלה הורים טובים פחות או בעלי מיומנות הורית לקויה. הורים אלה גם אינם בהכרח קשי יום יותר מאחרים (גם אם ברור שהורים קשי יום לילדים מיוחדים מתקשים עוד יותר בטיפול בהם). אבל יש משהו משותף בעצם החוויה הקשה או המאתגרת של גידול ילדים מיוחדים כאלה.

* * *

רונה דווקא שמחה מאוד ללכת לכיתה א'. היא חיכתה מאוד ליום הראשון. בני קנה לה כמובן תיק חדש וצייד אותה בכל טוב. הם ערכו את הקניות במרכז המסחרי הקרוב לביתם. איילת לא התלוותה אליהם כי היתה עסוקה עם עמית. היא הכינה לבני רשימה מסודרת, אבל גם בני וגם רונה לא התייחסו לרשימה. רונה היתה נלהבת. היא בחרה תיק ורוד גדול ומרשים עם תמונה גדולה של בובת ברץ, אבל לאחר מכן היא הבחינה בתיק אחר שמצא חן בעיניה יותר. היא התקשתה לבחור בין שניהם. גם התיק השני היה גדול ויפה, וגם עליו התנוססה תמונה של בובת ברץ. על התיק השני היו תמונות של בובות נוספות, אבל בתיק הראשון היו נצנצים שרונה אהבה מאוד. רונה התקשתה כל כך לבחור, עד שבעיניה עלו דמעות.

בני היה מוכן לקנות את שני התיקים, אלא שהוא ידע מה תהיה תגובתה של איילת. בסוף נאלצה רונה לוותר על תיק

אחד, וזה קטע מעט את השמחה וההתרגשות של שניהם, אבל נראה היה שרונה התגברה מהר.

כאשר נכנסו למחלקת כלי הכתיבה, עיניה של רונה נצצו שוב. היא בחנה קלמר גדול ויפה שנראה מתאים מאוד לתיק, כי גם עליו היתה תמונה של ברץ. לאחר מכן החלה רונה מסתובבת בין הצבעים, הטושים, העפרונות והעטים. בני לא הכיר שפע כזה בימי ילדותו. למעשה, הוא לא זכר שמישהו מהוריו הלך עימו אי פעם לקנות לו ציוד לבית-הספר. הוא זכר מחברות חומות פשוטות, ללא שערים מפוארים ונוצצים וללא תמונות. הוא זכר שהיו קונים לחוד עטיפות למחברות, או שאולי היה זה נייר עטיפה משומש שבו היו עוטפים את מחברותיו? מדי פעם היה לוקח מחברת מאחד מאחיו. לא היו לו מחברות משלו. אלו היו המחברות של כולם. הוא כמעט היה בטוח שאביו היה קונה מלאי של מחברות וכולם היו משתמשים בהן, עד שהמחברת היתה נגמרת, ואז הם היו לוקחים זה מזה. הוא זכר עפרונות פשוטים, חומים, לא עפרונות "עם שפיצים", כפי שרונה כבר ידעה לבקש, ומחדד שהיה שובר תמיד את חוד העיפרון, ומחק שבני הרבה להשתמש בו ושהיה מלכלך את המחברת, למגינת ליבו וליבן של מורותיו, שתמיד העירו לו על הסדר והניקיון במחברותיו. הוא גם זכר היטב שבשלב מסוים כבר היה מגיע לבית-הספר ללא ציוד וללא מחברות. אבל כאן, בשפע המסמא הזה של כל כך הרבה מחברות מסוגים שונים, הרגיש בני שהוא הולך לאיבוד.

"איך רונה לא הולכת לאיבוד בתוך כל זה?" חשב, "איך היא יודעת מה לקנות?"

לאור השפע האינסופי הזה, הרשימה של איילת נראתה לא מתאימה.

הייתכן שגם היא אינה מודעת למה שהולך עכשיו בחנויות, תהה.

אלא שאיילת ידעה היטב, כפי שהתברר לו כשחזר הביתה. זו

בדיוק הסיבה לכך שהקפידה להכין את רשימת הציוד. נראה היה שגם רונה יודעת היטב מה היא רוצה. בני התבונן בה בפליאה כששוטטה בין המדפים וליקטה את שללה. היו שם המון ילדים קטנים עם הוריהם, ונראה היה שכולם יודעים בדיוק מה הם רוצים. מדי פעם נשמע בכי של ילד וגערות של הורים. בני לא גער ברונה. הוא נתן לה למלא את הסלסילה שהחזיק בידו בכל טוב, ולאחר מכן נעמד לידה בתור. הסלסילה היתה עמוסה מאוד, ולמעשה התקשתה להכיל את כל מה שרונה בחרה. בני ראה המון צבעים וטושים מסוגים שונים וצבעי פנדה ומחברות מסוגים שונים וגדלים שונים ועפרונות שפיצים ומחקים צבעוניים ומחדדים גדולים...

"בשביל מה הכנתי לך רשימה?" שאלה איילת בכעס. איילת הסתכלה על השקיות והחלה פורקת את תכולתן. היא לא הגיבה למראה כל הטושים, הצבעים והעפרונות הצבעוניים, היא לא אמרה דבר גם על המחברות. רונה נראתה כל כך מאושרת, ואיילת נראתה כמי שעוצרת בעד עצמה. רק בערב אמרה לבני שהם לא קנו אפילו חצי מהדברים שצריך לקנות, ושהיא תקפוץ מחר לחנות כדי להשלים את הקנייה. בינתיים היא סידרה את כל התכולה במגירות בחדרה של רונה. רונה כבר פתחה חבילה אחת של צבעים, והחלה לצייר. לא כדאי לשמור למחר? - זו השאלה שעמדה על קצה לשונה של איילת, אבל רונה היתה שקועה בתוך הציור, נראתה שמחה ורגועה, וזימזמה לעצמה, אז איילת לא אמרה דבר.

למחרת רונה התעוררה לפני ההורים. איילת הצטערה שהיא לא יכולה לבחור את בגדיה של רונה לקראת היום הראשון בכיתה א', כי בבית-הספר היתה תלבושת אחידה. בהמשך היא תברך על כך. רונה היתה ערנית ונכנסה נרגשת לחדר של הוריה. השעה היתה עדיין מוקדמת, ובני נאנח, אבל קם. "תשני עוד כמה דקות", אמר לאיילת.

אבל רונה רצתה את אמה. היא רצתה שאמא תעזור לה

להתלבש ושתעשה לה קוקו בשיער, ואיילת קמה בחוסר ברירה. בדיעבד, בירכו בני ואיילת על השעה המוקדמת שבה התחיל הבוקר הזה. רונה הנרגשת רצתה תסרוקת אחת ולאחר מכן תסרוקת אחרת. היא לא היתה מרוצה מהתסרוקת שאיילת עשתה לה, והתעקשה לנעול נעליים חגיגיות, אף שאיילת הסבירה לה שלא הולכים בנעליים כאלה לבית-הספר. רונה בכתה וכעסה, ורק בקושי רב איילת הצליחה לשכנע אותה. רונה לא היתה מוכנה לאכול כלום, ובינתיים גם עמית התעורר והיה רטוב. היה צריך לרחוץ אותו במהירות, להוציא את המצעים מהחדר ולאזור את המיטה. דווקא היום, חשבה איילת, דווקא היום!

גם עמית לא רצה לאכול, ובני ניסה לשכנע אותו. בינתיים התנהל קרב בין רונה לאיילת על תכולת הקלמר. רונה רצתה לקחת ליום הלימודים הראשון את כל מה שקנתה. איילת ניסתה לשכנע אותה להשאיר חלק בבית. רונה בכתה והתעקשה, והיה נראה שהיום הזה, שהיה אמור להיות יום שמח ומרגש לכולם, מתחיל ברגל שמאל. אלא שאז בני נכנס לעניינים, ואיילת לא ידעה בדיוק איך הוא עשה את זה, אבל הוא הצליח להרגיע את רונה, איילת טיפלה בעמית, ואיכשהו הם הצליחו לצאת מהבית פחות או יותר בזמן.

הרחבה שליד בית-הספר המתה הורים וילדים נרגשים כמו רונה. רונה פגשה את נופר, חברתה הטובה מהגן, והן קפצו משמחה והתחבקו. איילת ביקשה מראש מיועצת בית-הספר שהבנות יהיו ביחד בכיתה, ואיילת ידעה לבקש. עכשיו הן קפצו יחד יד ביד ונראו מאושרות. איילת קיוותה שהיום ימשיך כך. אלא שאז נקראו כולם לטקס קבלת ילדי כיתה א'. הטקס התמשך זמן רב, והיו שם כמה ילדים מכיתה ב' שקראו דקלומים מרגשים לילדי כיתה א' והוריהם. כמה אחים קטנים שהוריהם לא מצאו מי שישגיח עליהם החלו מייבבים. הם

הגיעו אף שבהזמנה היה כתוב במפורש לא להביא אחים. גם עמית החל לייבב, ואיילת דחקה בבני שייקח אותו לגן. בני רצה מאוד להישאר עד סוף הטקס. הוא רצה מאוד לראות את רונה נכנסת לכיתה ולהיפרד ממנה, אבל לא היתה ברירה.

לאחר מכן סיפרה לו איילת שהפרידה לא היתה קלה ורונה לא כל כך רצתה שהיא תלך.

"כמו בגן," אמרה איילת. "חשבתי שזה כבר מאחורינו." היתה שם ילדה שבכתה והשתוללה ולא נתנה לאמא שלה ללכת. רונה הסתכלה עליה, ולאחר כמה דקות שיחררה את איילת. היא ונופר היו אכן באותה כיתה, והן התיישבו זו ליד זו ונראו חמודות מאוד ביחד. איילת חיבקה את רונה לפני שהלכה, והיא חשה שרונה מחבקת אותה בחוזקה וליבה הולם, אך רונה כאמור שיחררה אותה ונתנה לה ללכת, ואיילת קיוותה שזה סימן טוב.

כשרונה חזרה מבית-הספר היא נראה מעט עייפה וחיוורת. איילת נזכרה שהיא לא אכלה כלום בבוקר. היא פישפשה בתיקה, וראתה שגם לא אכלה את הכריך שהכינה לה. רונה כנראה היתה יותר מדי נרגשת מכדי לאכול. היא סייעה לה לפרוק את התיק שלה, והושיבה אותה לשולחן.

רונה נראתה מותשת. איילת הניחה שההתרגשות והרעב התישו אותה. היא ישבה לשולחן ואכלה. איילת חיכתה שרונה עצמה תספר איך היה היום הראשון, אבל רונה לא אמרה דבר. כשלבסוף היא שאלה, רונה אמרה שהיה כיף ולא הוסיפה. איילת לא לחצה. כשבני הגיע, הוא רצה לשמוע יותר פרטים, אבל רונה לא ענתה. היא היתה עייפה והלכה לישון מוקדם.

הימים הבאים לא היו קלים, ושונים מאוד ממה שאיילת ובני דמיינו. באחד הערבים, כשסידרה את תיקה של רונה, מצאה פתק להורים המתייחס לסיוע בהכנת שיעורי הבית. היא פתחה את אחת המחברות, וראתה שלרונה יש שיעורי בית. היא הופתעה שרונה לא אמרה דבר.

רונה טענה ששכחה.

איילת ורונה התיישבו יחד ליד שולחן הכתיבה בחדרה של רונה. רונה היתה צריכה לגזור תמונות ולהדביק אותן במחברת מול האות ד'. היא לא נראתה נלהבת. איילת דחקה בה, אך רונה רצתה לדחות את המשימה - בטלוויזיה שודרה תוכנית שהיא אוהבת. איילת הניחה לה, אך כאשר קראה לה שוב להכין שיעורים, נראה היה כי רונה שוב מתחמקת.

"מה קורה, רונה, את לא אוהבת להכין שיעורים?" שאלה איילת.

"לא, זה משעמם," אמרה רונה.

"משעמם?" חזרה אחריה, "אז איך תלמדי לקרוא?"

"אני אלמד," אמרה רונה, "אבל זה משעמם להדביק והכי אני שונאת לכתוב!"

"אבל את אוהבת לצייר."

"לצייר! לא לכתוב!"

"ואיך בכיתה?"

"גם משעמם. והמורה לא נותנת לדבר."

בינתיים רונה פתחה את המחברת. נראה היה כי היא מתקשה למצוא את המקום הנכון. איילת לקחה את המחברת לידיה. המחברת היתה כתובה משני הצדדים. נראה כי רונה כותבת כל פעם בצד אחר של המחברת. איילת התבוננה באותיות. הן היו גדולות ומגושמות, והיא ראתה שיש המון מחיקות. אך המחברת היתה מקושטת מאוד וצבעונית. נראה כי רונה השקיעה מאמץ רב בקישוט המחברת. חלק מהדיו של הטושים עבר גם לדפים אחרים, וצבעי הפנדה הכתימו את המחברת. זה היה בלגן אחד גדול. רונה נראתה נבוכה. "זה תמיד עובר לי לדף השני," היא הצביעה על צבעי הפנדה, "אני לא יודעת מה לעשות שזה לא יתלכלך."

איילת הבחינה שחלק מהדפים במחברת חסרים. נראה כי רונה תלשה כמה דפים שלא מצאו חן בעיניה.

איילת לא אמרה דבר, אף שהיה לה חשק לצעוק. איך היא מגיעה למצב כזה, חשבה, מה כל כך מסובך? היא רק בכיתה א'. מה זה הבלגן הזה?

היא הציעה שייקחו מחברת חדשה, ונראה כי הרעיון הרגיע את רונה. הן גזרו והדביקו ביחד, ואיילת הראתה לה כל פעם היכן להדביק. היא גם עזרה לה בגזירה, כי נראה היה שרונה אינה מסתדרת עם המספרים. המשימה ארכה זמן רב, ושעת ארוחת הערב הגיעה. בני הגיע הביתה מהעבודה, והיא ביקשה ממנו שיכין משהו לארוחת ערב, כי היא חייבת להמשיך עם רונה.

איילת לקחה את התיק כדי לבדוק אם יש עוד שיעורים, אבל הפעם רוקנה את כל תכולת התיק. מהתיק נשרו דפים מקומטים, מחברות מעוכות, שיירים של חידודי עיפרון, טושים פתוחים, דפים מוכתמים מדיו, כריך ישן.

איילת היתה מזועזעת. לא כך היא תיארה לעצמה את ימייה הראשונים של רונה בבית־הספר.

"זה כאילו אין לה מושג מה לעשות," אמרה לבני, "כאילו היא לא יודעת איך לשמור על הצידוד, איך לארגן את התיק, איך לכתוב במחברות. הכול צריך להגיד לה... והיא כזאת חכמה, שאני ממש לא מבינה את זה. זה היה נורא, המצב של התיק שלה. לא האמנתי."

בני חשב בליבו שזה דווקא מוכר לו, הבלגן הזה, אבל לא אמר דבר.

"אני אפתח כל יום את התיק שלה," אמרה איילת, "אין ברירה. אני אכין לה את המערכת ואדאג שלא יחסר לה צידוד. אבל בכיתה... אני לא נמצאת איתה בכיתה." איילת אכן לא היתה עם רונה בכיתה ורונה היתה שוכחת בכל פעם משהו אחר. הצידוד שקנו ביום הראשון הלך ונעלם. היא היתה שוכחת את המחברות שלה, את הקלמר, את העפרונות ואת המחקים. היה צורך לחדש לה שוב ושוב את הצידוד. שום דבר לא נשאר

לאורך זמן. היא גם היתה שוכחת את המעיל, ולפעמים את התיק עצמו. בבית היתה מנסה להתחמק מלהכין שיעורי בית. איילת לא האמינה שתצטרך להגיע איתה למלחמות כאלה כל יום. רונה היתה מתנגדת, בוכה, מנסה לדחות, ואיילת היתה מתעקשת. מעולם לא חשבה שתידרש למעורבות כזו. רונה נראתה לה כל כך חכמה, כל כך נבונה. מעולם לא חשבה שתיתקל בקשיים.

אלא שרונה, למרות הקשיים, למדה לקרוא מהר מאוד. לימים תגיד למחנכת שלה שהיא לימדה את עצמה לקרוא. כחודשיים לאחר תחילת הלימודים, כבר ידעה לקרוא. איילת נוכחה בכך כאשר שמעה את רונה קוראת סיפור לעמית. בהתחלה חשבה שהיא מכירה את הסיפור בעל פה, אבל לאחר שקראה לו גם סיפור חדש שלא הכירה, הבינה שרונה יודעת לקרוא.

ואכן, רונה החלה לקרוא. היא אהבה לקרוא, היא אהבה מאוד לשקוע לתוך ספרים כמו שקודם לכן אהבה סרטים וציורים. היא גילתה די מהר את עולם הקריאה ונסחפה לתוכו. אבל הכתיבה היתה משהו אחר. רונה התקשתה מאוד לכתוב, היא התקשתה לאחוז נכון את העיפרון, אף שציירה נפלא. כשנדרשה לכתוב, היה נראה שהיא מאבדת את כל השליטה על העיפרון. כתב היד שלה היה לא ברור, לא מאורגן, ושגיאות הכתיב שלה היו "מזעזעות", כמו שקראה לזה איילת. אי אפשר היה להבין מה היא כותבת.

"תעזבי אותה," היה בני חוזר ואומר, "היא תסתדר. לך עזרו כשהיית בגילה? את המחברות שלך בדקו כל הזמן והעירו לך על הכתב?"

אבל איילת ידעה שהיא לא היתה כמו רונה. "זה משהו אחר," ענתה לו, "לי לא היו הקשיים האלה." איילת התחילה להיזכר במה שהגנת אמרה: "לא רגועה", "מפטפטת", "מתקשה להתרכז".

אבל זה לא מה שנראה לה בבית.

היא כן מתרכזת. כשהיא מציירת, כשהיא קוראת... זאת בעיה אחרת. זה כאילו היא לא יודעת להתארגן, לא יודעת מה לעשות לפני מה, איך לשמור על הציוד. היא שוכחת דברים אלמנטריים. זה משהו אחר.

בינתיים המלחמות על הכנת שיעורי הבית לא פסקו. איילת הרגישה שהיא מתחילה לאבד את הקשר הטוב עם רונה. "לא תיארתי לי שמרגע שרונה תיכנס לכיתה א', אני כל הזמן אריב איתה," אמרה לבני באחת משיחותיהם בשעות הערב, כשהילדים כבר ישנו.

"אז אמרתי לך שתעזבי אותה, היא תהיה בסדר. גם אני..."
"אני יודעת שגם אתה, אבל תראה, אתה לא המשכת ללמוד, למרות שברור שאתה חכם... מאוד."

"כי לא רציתי. רציתי לעבוד."

"אולי כי היה לך קשה ולא עזרו לך?"

"לא. רציתי להכיר עולם, לעבוד."

"אולי. אבל אני מרגישה שהיא חייבת את העזרה שלי..."

שבלי זה היא לא תסתדר."

"אבל אתן רבות כל הזמן."

"כן, כי היא לא רוצה, היא מתחמקת... מה אני יכולה לעשות? להניח לה?"

"ראית שהיא למדה לקרוא, היא תסתדר גם בדברים אחרים."

תניחי לה..."

"בני, אני מרגישה שאתה לא רוצה להבין שיש פה אולי בעיה."

שאוּלי הגננת צדקה."

"תעשי לי טובה, אל תזכירי לי את הגננת."

"אבל משהו פה לא בסדר."

"מה לא בסדר? בעצמך אמרת שהיא למדה לקרוא לפני"

כולם."

"אבל תראה את המחברות שלה. והיא אף פעם לא יודעת

אם יש שיעורים. ותראה את מצב הציוד שלה."
"אז נקנה לה חדש."

השליש הראשון של כיתה א' עמד להסתיים, והם הוזמנו למפגש הורים. גם על ההזמנה הזו איילת לא היתה יודעת אלמלא שפכה כמדי יום ביומו את תכולת התיק של רונה על המיטה. היא מצאה את הדף המקומט ושאלה את רונה אם היא יודעת משהו על מפגש ההורים. רונה לא זכרה. כנראה השליכה את הפתק בהיסח דעת לתוך התיק. איילת החליקה את הפתק המקומט. בעוד יומיים. מזל שמצאה את הפתק. היא זכרה במעומעם שכבר היה מפגש של הורים בתחילת השנה. עכשיו, ידעה, תינזף על שלא הגיעה. היא לא זוכרת בדיוק מה היתה הסיבה. כנראה זה לא נראה לה כל כך חשוב. אבל למפגש הזה היא מתכוונת להגיע. וגם בני יבוא, חשבה בליבה.

המחנכת של רונה היתה בחורה צעירה ונעימה. איילת תהתה בליבה אם היא נשואה, ואז הבחינה בטבעת. המחנכת גם אמרה משהו על השעה המאוחרת ועל הילדים שלה. ובכן, חשבה לעצמה, היא צעירה אבל אמא ונשואה, לא מבוגרת וממורמרת כמו הגננת. זה כבר טוב.

המחנכת ציינה שרונה ילדה חכמה ונבונה. לא, היא לא ידעה שרונה כבר יודעת לקרוא. "באמת?" תהתה. היא תבדוק את זה. "לא, רונה לא אמרה דבר. היא לא בקבוצת המתקדמים. אתם בטוחים שהיא קוראת?"

בכיתה היו 34 תלמידים. בני השתדל לזכור את זה, כדי לא להתפוצץ מכעס על המחנכת הזו, שנראתה לו בעצמה ילדה.

"כן, היא קוראת," אמרה איילת.

"אבל יש בעיה עם הכתיבה שלה," אמרה המחנכת.

"כן," איילת הסכימה.

"איזו בעיה?" שאל בני.

"בני, אתה יודע." זו היתה דווקא איילת. "קשה לה לכתוב."
"נכון, קשה לה לכתוב," אישרה המחנכת, "והמחברות
שלה... אתם ראיתם את המחברות שלה."

אם הם ראו את המחברות שלה?
ובכן, המחנכת חשבה שרונה ילדה חכמה ונבונה, אבל יש
בעיה עם הכתיבה שלה ועם המחברות שלה. והיא שוכחת
ציוד ומאבדת אותו. בכך לא היה שום חדש. ואז המחנכת
הוסיפה שרונה מפטפטת המון בשיעורים ואינה מקשיבה. זה
נשמע להם מוכר. הם לא אמרו דבר. "ויש לה גם קשיים
משמעותיים בחשבון," הוסיפה.

"קשיים משמעותיים."
איילת נזכרה שבאמת הן לא התמקדו בחשבון... כל כך היתה
עסוקה בשיפור הכתיבה.
"היא צריכה ליווי רב," אמרה המחנכת. ספרי לי על זה,
חשבה איילת.

"צריך לעזור לה כל יום עם שיעורי הבית."
איילת הפסיקה להקשיב.
בדרך חזרה היא אמרה לבני שהגננת הזקנה והממורמרת
אולי צדקה. יכול להיות שיש לילדה בעיה.
"איזו בעיה?" בני כבר היה חסר סבלנות, וניכר שהוא מעוניין
לחזור כבר הביתה, לעיסוקיו.

"יכול להיות שיש לה בעיית קשב וריכוז."
"קשב וריכוז? זה מה שהמחנכת אמרה?" איילת הרגישה
שבני לא ממש מקשיב.
לא, היא לא יכולה לאבחן את זה, אבל היא רמזה. צריך
לקחת אותה לאבחון.

"עוד פעם אבחון?" בני כבר נשמע ממש חסר סבלנות.
"כן, אבחון."

"רונה לא צריכה שום אבחון!" בני היה החלטי מאוד. "היא
יותר חכמה מכולם. המורה הזו אפילו לא ידעה שהיא כבר

קוראת. היא בכלל לא מכירה את רונה."

אבל איילת חשבה שיש דברים שהמורה כן מכירה.

במהלך השבועות והחודשים הבאים היה נראה כי רונה מתרגלת יותר לבית-הספר. שוב לא היתה מתנגדת לקום בבוקר, וההתארגנות היתה טובה יותר. אבל היא המשיכה לאבד ציוד. האי סדר במחברות לא נעלם, ולעיתים היה נראה לאיילת שאף החמיר. לא היה יום כמעט שלא איבדה משהו. איילת כבר היתה למודת ניסיון. היא נאלצה לקנות לה מעיל שלוש פעמים במהלך החורף, וליבה נחמץ על המעילים היפים והיקרים שקנתה לה, שרונה כמעט לא הספיקה להשתמש בהם. היה נראה כאילו רונה כלל אינה מודעת לכך שעליה להשגיח על הציוד שלה. לחדר שלה לא ניתן היה בכלל להיכנס. בגדים היו פזורים בכל עבר, מחברות היו מושלכות על המיטה ועל הרצפה, דפים מקומטים, שברי עפרונות. ורונה גם לא הסכימה יותר שאיילת תיכנס לחדר. במהלך השנה האחרונה רונה השתנתה. מילדה עליזה ומלאת חיים, היא הפכה לזעופה ומכונסת, ומיעטה לדבר עם איילת או עם בני.

בני הרגיש זאת היטב. רונה הרי היתה הנסיכה שלו. בעבר לא היה דבר שהעדיפה יותר מאשר לבלות איתו. היה ביניהם קשר מיוחד. אלא שלאחרונה, ליתר דיוק מאז שנכנסה לכיתה א', הדברים החלו להשתנות. נדמה שרונה חוסמת אותו ואת אמה, לא נותנת להם להיכנס לעולמה. מסתירה דברים.

בני ידע היטב את הסיבה לכך. לאחרונה כל מה שדובר בבית בינם לבין רונה היה קשור ללימודים, ורונה לא אהבה לדבר על הלימודים. היו ענייני שיעורי הבית הבלתי נגמרים, ודומה שרק זה העסיק לאחרונה את איילת. הוא היה מגיע הביתה ומוצא את רונה ואיילת יושבות יחד במטבח, פניה של רונה זעופות וידיה לעיתים קרובות משולבות בהתרסה.

איילת כמעט לא היתה מתייחסת אליו, או למצער פוקדת עליו

להוריד את הכביסה מהחבל או להכין ארוחת ערב מהירה. עמית, שהיה יושב בדרך כלל מול הטלוויזיה, היה קופץ עליו כבעבר. רק הוא. רונה ואיילת היו בדרך כלל עסוקות בלהתיש זו את זו. מתי הפכה איילת להיות כל כך כעוסה, קפוצה, עניינית, חשב, מה קרה לאיילה שלו?

לראשונה מאז נישואיהם חש בני כי אינו רוצה לחזור הביתה. בעבר הבית היה המקום שהוא חשב עליו בערגה לאורך כל היום, ושיאו של היום היה החזרה הביתה אל איילת ואל התינוקות. הוא כל כך נהנה להסתכל על איילת בזמן שהיתה מטפלת בתינוקות, נהנה לסייע לה, נהנה לקחת את התינוקות ממנה ולשלוח אותה לנוח, נהנה להתבונן בה בשנתה. לאן נעלם כל זה?

לאחרונה החל לפקוד את חדר הכושר ביישוב והיה מאחר להגיע הביתה. איילת לא אמרה דבר, ולא היה ברור לו אם הדבר מפריע לה או אולי נוח לה שהוא מגיע מאוחר. הוא הרגיש שנכוחותו בבית מפריעה לאיילת. הוא לא היה בטוח בכך, וגם לא ידע להסביר מדוע, אבל הרגיש את המתח שלה כשהיה נכנס. היא לא אמרה דבר בנוגע לביקוריו התכופים בחדר הכושר, והוא הניח שזה בסדר מבחינתה. פעם אהבו ללכת לשם יחד. בעיקר בשבתות. לאיילת היה כושר לא רע בכלל, ואחרי שנולדו התינוקות היה לה חשוב מאוד לחזור לגזרתה הקודמת. אמה היתה שומרת על התינוקות, והם היו הולכים יחד לחדר הכושר. בעיקר אהבו את ההליכון. היו הולכים ביחד, מגבירים את הקצב, לעיתים רצים על ההליכון, ולאחר מכן היו שוחים בבריכה המקורה. הוא אהב את היציאות האלה לחדר הכושר, והן חסרו לו. כיום לא היה טעם להציע לה שתצטרף אליו. השבתות היו מוקדשות כולן להכנת שיעורים, עבודות, השלמת החומר שרונה לא הספיקה להעתיק מהלוח, תרגילים בחשבון.

ורונה... ליבו היה נחמץ בקרבו כשהיה מסתכל עליה...

הוא לא זכר מתי לאחרונה ראה אותה שמחה, עליזה, מתרוצצת בבית כמו פעם. כן, הוא נזכר: זה היה בחופשת חנוכה. הוא התעקש שהם ייסעו יחדיו לנופש, כולם. איילת לא כל כך רצתה, כי חיכתה לחופש כדי להשלים הרבה מאוד סידורים בבית ודברים שנדחו בגלל השיעורים של רוני, אבל הוא התעקש. היה לו חשוב שייסעו ביחד, והוא הצליח לסגור "דיל" מצוין אצל אחד מחבריו, סוכן נסיעות שתמיד היה מציע לו דילים מצוינים של הרגע האחרון. הם נסעו, ולרגע חזרו שוב להיות בני המשפחה השמחה שהיו פעם. הם לא דיברו בכלל על בית-הספר. ורוני, שהיתה בהתחלה מכווצת וקצת זעופה, נרגעה לאט-לאט, ובהמשך חזרה להיות הרונה שהוא מכיר. הם צחקו ברכב ושרו שירים ושיחקו משחקים, וגם איילת חזרה לאט-לאט להיות האיילת של פעם. פניה התרככו והקמט שהחל להופיע בין עיניה לאחרונה כמעט נעלם. בדרך חזרה היא נרדמה על כתפו, ובני הרגיש, אחרי הרבה מאוד זמן, את התחושה הנפלאה הזו של משפחה שכל כך ערג אליה.

אבל אז נגמר החופש, והם חזרו שוב ללימודים ושוב חזרו המלחמות הבלתי פוסקות... בני כבר לא היה יכול לשמוע את זה.

"יכול להיות שאם היית מנסה קצת לעזור, זה לא היה ככה!" התריסה איילת בפניו כאשר פעם אחת ניסה לדבר איתה על זה. אם כן, זה העניין, חשב, היא מאשימה אותי שאני לא עוזר. "לעזור במה?" שאל, "את כבר עושה איתה את שיעורי הבית..."

"אני לא מצפה שתעשה איתה את שיעורי הבית, אני אעשה, אבל לדרוש ממנה לשתף פעולה, שלא תתחמק, שלא תסתיר - זה אתה יכול. היא משגעת אותי. כל הזמן מתחמקת. כל הזמן אומרת שאין לה שיעורים. ואני צריכה להתקשר לנופר. מזל שיש נופר, למרות שנראה לי שאמא של נופר כבר לא אוהבת את זה שאני מתקשרת. אבל לפחות תגיד לה משהו.

תרים את הקול! תגיד מילה! אתה רואה איך אני נלחמת, ולא אומר כלום!"

"אולי כי את נלחמת יותר מדי?"

"אז מה בדיוק אתה רוצה שאני אעשה? שאעזוב אותה? שלא תכין שיעורי בית? שלא תשלים את החומר?"

"אולי צריך קצת לרדת ממנה. היא רק בכיתה א'."

"זהו בדיוק, שהיא רק בכיתה א', אז מה יהיה בהמשך, בני? היא שונאת ללמוד, מתחמקת, משקרת."

"היא לא משקרת, היא רק אומרת שאין שיעורים..."

"זה לשקר!"

"אבל היא שונאת שיעורים!"

"אז מה? אני שונאת לעשות כביסה!"

אבל בני חשב שאיילת מגזימה ושצריך קצת להניח לרונה. נראה היה שזה מה שהכעיס את איילת יותר מכול. היא הרגישה בודדה במערכה, ובני הבין את זה. הוא באמת לא היה חלק מהמלחמה הזאת. כאב לו על רונה, אבל באיזשהו מקום גם הבין את איילת. רונה כנראה באמת לא כל כך תיפקדה בכיתה, לא הספיקה להעתיק מהלוח, היתה חוזרת עם מחברות ריקות, ובאלו שכבר היו כתובות היה בלגן נורא. איילת הראתה לו. הוא הבין גם את איילת. יכול להיות שהיא צודקת. אבל המחיר! בני חשב שלא ייתכן שהמחיר יהיה כזה.

"אנחנו הורסים את היחסים איתה. אנחנו מתרחקים ממנה. זה מה שמדאיג אותי." הוא אמר את זה בשקט. זה היה בלילה, ושניהם הלכו לישון באותו רגע. זה היה רגע של חסד, והוא הרגיש שהוא יכול לדבר. למרבה הפלא, איילת הסכימה איתו.

"נכון, במיוחד אני. אני מרגישה שהיא מתרחקת ממני. אבל מה לעשות? לעזוב הכול? לא להתערב? אני לא יכולה לעשות את זה. אני לא מסוגלת."

בני לא ידע מה לענות.

בינתיים נגמרה השנה ובני בירך על כך בליבו. התעודה של רונה היתה בינונית למדי והיו בה הרבה הערות על הסדר והניקיון במחברות ועל ציוד ופטפוט בכיתה, אבל היא קיבלה "טוב מאוד" בקריאה ובהבנת הנקרא, והם בירכו אותה על כך. מבחינה חברתית, נראה היה שיש קושי מסוים, כי בתעודה נכתב שהיא צריכה "לשפר את היחס לחבריה". איילת תהתה על כך, שכן במהלך כל השנה היתה בקשר עם המחנכת ולא נאמר דבר על "יחס לחברים". המחנכת רק אמרה לאיילת בטלפון ש"לפעמים רונה מתעצבנת ומדברת לא יפה אל החברות שלה. בעיקר אל נופר... בזמן האחרון נופר לא כל כך רצתה לשחק איתה בגלל זה. אבל רונה לא עוזבת את נופר. בכלל, כדאי שלרונה יהיו עוד חברות, כי לפעמים נראה שהיא נצמדת יותר מדי לנופר." החופש הגדול היה לפניהם, ואיילת החליטה לא לתת לשום דבר להעכיר את ההנאה מפסק הזמן שעומד לרשותם. ואכן, במהלך החופש הכול היה שונה. לאט-לאט רונה חזרה לעצמה, והאווירה בבית היתה אחרת. הם הרבו לצאת לבלות ביחד, ולכל המריבות והחיכוכים כמעט לא היה זכר. נכון, החדר של רונה המשיך להיות מבולגן מאוד והיא עדיין שכחה דברים, אם כי לאיילת נראה שפחות מאשר בשנת הלימודים, אך רונה היתה שמחה ורגועה, ובני ואיילת לא התכוונו להרוס את זה.

החופש הגדול נגמר, ורונה עלתה לכיתה ב'. גם עמית החל את לימודיו. עמית היה אחר. איילת לא יכלה שלא להבחין בכך. נראה שכל ההסתגלות שלו לבית-הספר קלה ופשוטה יותר. איילת הופתעה לגלות שהוא אינו שוכח ציוד וכותב במחברות. הוא לא אהב במיוחד ללמוד, אבל היה עושה את המוטל עליו ולא מתנגד. הכנת השיעורים היתה מהירה מאוד, מהירה מדי,

לטעמה של איילת, אבל נראה היה שעמית מסתדר. באסיפת ההורים, המחנכת לא התלוננה. הוא היה בקבוצת המתקדמים, וגם בחשבון הצליח. המחנכת אמנם ציינה שהוא אינו מרבה להשתתף בשיעור, אבל בסך הכול הוא בסדר ומתקדם בקצב משביע רצון. כמו אמא שלו, חשב בני, הוא לא יצא כמוני. מסכנה רונה. קיבלה ממני את כל הדברים הרעים.

כיתה ב' היתה מהדורה חוזרת של כיתה א', רק גרועה יותר. דומה שרונה איבדה כל מוטיבציה ללמידה. היא לא היתה נלחמת בבוקר. היתה קמה בצייתנות, מתלבשת, אוכלת ומשתרכת אחרי אמה. איילת לא ידעה מה בדיוק קורה בבית־הספר, אך רונה היתה חוזרת בדרך כלל עצבנית, זורקת את התיק, ונצמדת לטלוויזיה. היה קשה לשכנע אותה לעזוב לרגע את המסך ולאכול ארוחת צהריים. איילת השתדלה מאוד להיות בבית כל צהריים ולקבל את רונה כשהיתה מגיעה. אבל רונה לא נראתה שמחה במיוחד לפגוש את איילת, ואילו איילת היתה מרגישה לפני בואה של רונה כיצד קיבתה מתחילה להתכווץ וגופה נדרך. היא ידעה שעכשיו תתחיל המלחמה האינסופית על שיעורי הבית.

"יש לך שיעורים?"

"לא."

"את בטוחה?"

"כן."

"כן יש לך שיעורים או כן את בטוחה שאין?"

"אין."

איילת היתה ניגשת באנחה לתיקה של רונה. הרגע הזה שבו היתה פותחת את התיק ורואה את כל הדפים הזרוקים ואת המחברות המקומטות, היה קשה לה תמיד. היא דימתה לראות גם את רונה מתכווצת בכורסתה מול הטלוויזיה.

"אי אפשר להבין כלום מהיומן הזה. למה את לא כותבת

במקום?"

רונה לא ענתה.

"איפה כתבת את השיעורים היום?"

רונה לא ענתה.

איילת ניסתה להבין מהמחברות מה היו השיעורים, אך ללא הועיל.

היא נאנחה וחייגה את מספר הטלפון של נופר, מתפללת בליבה שלא אמה תענה. לאחרונה הטלפונים האלה נהיו יותר ויותר קשים.

נופר ענתה. היא לא נשמעה נחמדה במיוחד.

"כן, יש שיעורים," היא ירתה. "בתורה מעמוד 22 עד עמוד 26 בחוברת, ובחשבון יש שני דפים שהמורה נתנה, ומחר יש בוחן באנגלית..."

איילת כמעט לא הצליחה להספיק לכתוב. היא הודתה לנופר, ובראשה עברה המחשבה שהיא צריכה למצוא ילדה אחרת שתוכל להתקשר אליה. נופר נשמעה כבר יותר מדי אנטיפתית בטלפון, כמו אמה, בפעם האחרונה שדיברה איתה. אולי קרה משהו ביניהן. לאיילת לא היה זמן להשתהות ולחשוב על זה. היו המון שיעורי בית, וצריך היה להספיק גם להתכונן למבחן. מאיפה צץ פתאום המבחן הזה? היא לא זכרה שום דבר שקשור למבחן.

"רבת עם נופר?" שאלה את רונה וידעה מראש את התשובה.

"לא."

"קרה ביניכן משהו?"

"לא."

"טוב, אז בואי, רחצי ידיים ונעשה שיעורים."

רונה ביקשה עוד עשר דקות, שתיגמר התוכנית, ואחר כך ביקשה לאכול עוד משהו כי היא רעבה, ואיילת הרגישה שהכעס מתחיל לבעבע בגופה. היא חיממה לרונה שוב את שאריות ארוחת הצהריים. רונה אכלה, ונראה היה כי היא

משתתה בכוונה. איילת נטלה ממנה את הצלחת לאחר שכבר
נראה שהיא מנקרת בצלחת ואינה אוכלת, אבל רונה מחתה.
"עוד לא סיימת."

איילת החזירה את הצלחת, והמתינה.

חלפה כמעט שעה מאז שרונה הגיעה. איילת קיוותה מאוד
שיוכלו לסיים את המטלות מוקדם. היא היתה אמורה לצאת
בערב לאירוע משפחתי, והיתה צריכה להספיק להתארגן. בני
יישאר עם הילדים, אין טעם ששנינו נצא, חשבה, אבל בשביל
זה צריך לסיים מה שיותר מוקדם.

אך רונה לא מיהרה לסיים.

בסופו של דבר איילת הרחיקה את הצלחת לקול מחאותיה
של רונה, הביאה את תיק בית־הספר, וביקשה מרונה לפתוח
את מחברת תנ"ך.

"באיזה פרק אתם?"

רונה לא ידעה.

"מה הדבר האחרון שלמדתם?"

רונה לא ידעה.

חמתה של איילת בערה בה.

"יש משהו שאת יודעת?" צעקה. "מה את עושה שם בכלל,
בבית־הספר?"

רונה בהתה בה.

"תתעוררי כבר! תתעוררי! נמאס לי לעשות בשבילך הכול!"

איילת כבר לא שלטה בעצמה.

"מה את רוצה? מה את צועקת? מה עשיתי לך?" רונה
נשמעה פגועה באמת. נראה כי לא הבינה כלל את סערת
רוחה של אמה.

"תגידי לי איפה אתם בספר!" צעקה איילת, ולא זיהתה את
קולה שלה. היא ידעה שתתחרט מייד על צעקותיה. "לא יכול
להיות שאת לא יודעת מה אתם לומדים. תראי לי!"

היא השליכה את הספר אל רונה.

בדיוק ברגע הזה בני נכנס הביתה.
רונה הבחינה בו בחצי עין, ורצה לעברו בוכה.
"מה קרה?" בקולו של בני ניתן היה לזהות בבירור את
החרדה.

"אמא צועקת עלי ולא עשיתי לה כלום!"
"היא משגעת אותי, היא משגעת אותי! אני כבר לא יודעת מה
לעשות איתה!" שוב איילת לא זיהתה את קולה שלה בצעקות
שבקעו מפיה.

"אני לא משגעת אותה! לא עשיתי כלום!" רונה הפעם בכתה
בהיסטריה. בכתה כמו שרק היא יודעת לבכות. בכתה כמו
שהיתה בוכה כשהיתה קטנה.

"טוב, תירגעי," בני חיבק את רונה, והיא התכרבלה בחיקו.
הוא הביט באיילת במבט מאשים. "תירגעי, אמא לא כועסת."
"אמא כן כועסת!" צעקה איילת.

היא קמה, זרקה את הספר על הרצפה, נכנסה לחדרה ונעלה
את הדלת.

אחרי כמה דקות שמעה דפיקות בדלת. בני נכנס ובידיו כוס
קפה.

"הנה, תשתי." אמר, "ותספרי לי מה קרה."
"לא קרה כלום, בני. הדברים הרגילים. אני כבר לא יכולה
יותר. היא משגעת אותי. היא עושה לי טובה שהיא מסכימה
לעשות משהו. היא לא יודעת מה השיעורים, ואני צריכה
להתקשר כדי לברר את זה במקומה ולקבל יחס מחפיר. היא
לא יודעת מה הם לומדים, באיזה עמוד בספר נמצאים, היא לא
יודעת שיש לה מבחן מחר, ואני צריכה לצאת היום מוקדם
לחתונה."

"אה, החתונה."

"כן, החתונה."

"נמאס לי כל הזמן לכעוס עליה ועכשיו אתה מגיע כמו איזה
מציל לאומי ומחבק אותה, כאילו מי יודע מה אמא שלה עשתה

לה."

מפתח החדר הציץ עמית.

"אמא, למה את בוכה?"

"אמא לא בוכה," אמר בני.

"אמא כן בוכה," אמרה איילת, "כי רונה עיצבנה אותה."

בני הביט באיילת במבט כועס, חמור.

"רונה עיצבנה אותה כי היא לא רוצה לעשות שיעורים."

"אני כבר עשיתי שיעורים," אמר עמית.

"יופי לך, כל הכבוד!" זו היתה רונה. "איזה ילד טוב!"

"כן, הוא ילד טוב," אמרה איילת.

"וגם את ילדה טובה," הוסיף בני. "חכו רגע, אנחנו כבר

באים." הוא סגר את הדלת.

"את יכולה להפסיק עם זה? מה קרה לך?"

"בני, אני לא יכולה יותר. לא עוד שנה כזו."

"אבל תשמעי את עצמך, תשמעי איך את מדברת. את רוצה

שהיא תשנא אותך?"

"היא כבר שונאת אותי, ואותך היא אוהבת. זה הסידור."

"איילת, תפסיקי עם זה. היא לא שונאת אותך, אבל את

צריכה להירגע. מה קרה לך היום?"

"מה קרה? מה שקורה כל יום, ואתה לא רואה כי אתה בחדר

כושר שלך או רואה משחק בטלוויזיה. נמאס לי! זה מה

שקרה!"

שוב דפיקות בדלת. רונה הופיעה וביקשה:

"אמא, אל תבכי, אני אכין שיעורים. בואי, תצאי."

הדמעות של איילת החלו לזלוג ביתר שאת.

"מסכנה," לחשה לבני. "תראה כמה היא מרגישה אשמה.

היא דואגת לי. תראה לאן הגענו. מה יהיה?"

בני חיבק את איילת. הוא ענה לרונה בקול יציב שהם כבר

באים ושאמא לא בוכה.

הפעם איילת לא סתרה את דבריו. הוא חיכה שתשטוף את

פניה, תסתרק ותירגע. איילת יצאה והשתדלה להישאר רגועה. הן ישבו להכין שיעורי בית, והפעם רונה שיתפה פעולה. הן פתרו ביחד את התרגילים בחשבון, ענו על השאלות בתנ"ך, וחזרו על המילים באנגלית. השעה היתה עוד מוקדמת, ואיילת הבינה שהיא תספיק להגיע לאירוע בזמן.

"כל הכבוד, רונה! למה את לא יכולה תמיד להתנהג ככה? את רואה שזה לא כל כך קשה!" פניה של רונה שוב קדרו כעננה.

איילת

מעולם לא האמנתי שאגיע למצב כזה. עוד רגע הייתי מכה אותה. אף פעם לא האמנתי שאגיע למצבים כאלה עם הבת שלי. הרגשתי שאני שונאת אותה. רציתי להכאיב לה כמו שהיא מכאיבה לי. רונה, הבת שלי שאני כל כך אוהבת, אני מרגישה כל כך אשמה. אבל היא משגעת אותי. פשוט משגעת אותי. אני לא מבינה מה קורה לה. מה כל כך קשה לה. כשהיא רוצה, היא מסוגלת להכין שיעורי בית בלי שום קושי. זה כאילו היא נהנית לדחות ולדחות ולדחות כל הזמן, ולהוציא אותי מדעתי. אני ממש מרגישה שהיא נהנית להוציא אותי מדעתי. ואני חייבת לשבת איתה. אם לא, היא לא תעשה שיעורי בית. והיא לא באמת צריכה אותי - היא כן מבינה את החומר. היא קוראת יפה מאוד ומבינה מצוין, אבל לכתוב לוקח לה שעות. כל הערבים שלי הולכים על זה. לא נראה לי הגיוני שזה יהיה כך. אין לי חיים. נגמרו לי החיים.

אף פעם לא חשבתי שרונה תעורר בי כל כך הרבה כעס. היא היתה תינוקת כל כך מתוקה. ממש מושלמת. וכל כך חכייתי לה ורציתי אותה. הייתי מוכנה לעשות כל דבר כדי שהיא תהיה לי, והייתי כל כך מאושרת כשנולדה. אי אפשר להיות מאושרת יותר. הרגשתי שכל החיים חכייתי לה. לא

הייתי מהאימהות האלו שחוזרות מהר לעבודה - נשארתי איתה המון זמן. בכלל לא רציתי לחזור לעבודה. היה לי כל כך כיף. היא אמנם בכתה ולא היתה רגועה, אבל זה לא הפריע לי. כל כך הייתי מוכנה להיות אמא. כל כך רציתי. ובני... זה היה חלום של שנינו שהתגשם. היינו כל כך מאושרים. גם עכשיו אני מאושרת שיש לי אותה, כמובן, אבל היא מביאה אותי למצבים כאלה שלא האמנתי. מה שקרה אתמול בערב זה שפשוט רציתי להכאיב לה. בכוונה. הרגשתי שאני רוצה להוציא עליה את כל הכעס שהצטבר אצלי. לא היה אכפת לי לפגוע בה. אמרתי דברים איומים. התחרטתי שנייה אחרי שאמרתי. אבל לא הצלחתי לשלוט בעצמי. זה לא מתאים לי. אני לא כזאת. אבל אני מרגישה שהיא מוציאה ממני דברים איומים.

אני נלחצת לפני שהיא חוזרת מבית-הספר. אני מתפללת שלא יהיו לה שיעורים, ואני יודעת שיש לה. היא תמיד משקרת שאין לה. איך היא נהייתה כזאת שקרנית? תמיד יש לה סיפורים. ואני חושבת שהיא גם לא מראה לי את המבחנים שלה. היא מסתירה. אולי זורקת. אני מחפשת, ואני אף פעם לא מוצאת. זה כאילו שהיא מנסה להשכיח ממני שהיה לה מבחן. ולפעמים אני באמת שוכחת. אני חושבת שהיא זורקת את זה כדי שאני לא אכעס, ואני באמת כועסת. מה כל כך קשה לה? כשאני הייתי בגילה, אני לא ממש זוכרת, אבל אמא שלי אומרת שהייתי תלמידה מצטיינת וכל המחברות שלי היו מסודרות, והציווד... אני נכנסת לדיכאון כשאני רואה את המחברות שלה. זו ממש בושה. בושה שילדה היא כל כך לא מסודרת, לא מאורגנת, לא נקייה. למה היא כזאת? זה לא ממני. זה בטח מאבא שלה. עד היום הוא זורק כל דבר איפה שבא לו. אבל אני ניסיתי ללמד אותה להיות אחרת. לפעמים אני ממש מתביישת שהיא כזאת. והיא מרגישה שאני מתביישת, והיא

מתביישת בעצמה. אני יודעת את זה, וזה כל כך מכאיב לי. אני לא רציתי שהיא תרגיש ככה, אבל אני לא יכולה. והיא מרגישה. היא מסתכלת עלי כשאני בודקת לה את המחברות, ואני מרגישה שהיא כולה מתכווצת. אבל אני לא מצליחה להתאפק. זה משגע אותי. לפעמים אני כל כך מרחמת עליה... בא לי לחבק אותה, לבקש סליחה. אבל היא לא נותנת לי להתקרב. היא מרחיקה אותי, ואני מבינה אותה. לפעמים כל כך כואב לי ואני כל כך רוצה שהיא תחזור להיות הילדה הקטנה שלי, אבל יש לה מבט כזה קשה ומרחיק והיא סוגרת ומציבה חומות ולא נותנת לי. אני כבר ממש לא יודעת מה לעשות כדי להחזיר את הילדה הקטנה שלי אלי. רק לפעמים היא עדיין מסכימה שיחבקו אותה והיא חוזרת להתכרבל. אבל זה בדרך כלל כשאין לימודים. ויותר עם אבא שלה. אז היא חוזרת להיות הילדה הקטנה. לא איתי.

ואבא שלה -

הוא בכלל לא מבין כלום. מבחינתו, שאני אשאיר אותה ככה. הוא כנראה היה כמוה... אצלם אין את מי לשאול. אני יודעת שהוא בקושי למד. מבחינתו, שתהיה כמוהו. אבל אני לא אסכים שהיא תהיה כמוהו. אני רוצה שהיא תלמד. מה זאת אומרת להיות כמוהו? כבר לוותר? שלא תלמד? אני לא מוכנה להשלים עם זה. אני מרגישה שהוא מבקר אותי. כל הזמן מבקר אותי. פעם הוא העריץ אותי, אני יודעת, הייתי הכול בשבילו. היום יש לו רק ביקורת. הוא לא ממש אומר. הוא לא כזה. אבל אני רואה לו בעיניים. מה הוא רוצה שאני אעשה? שלא אשב איתה? שיישב איתה הוא קצת, ונראה אותו. אבל אני לא סומכת עליו שישב איתה. מה אני מבקשת? רק קצת תמיכה מוסרית ממנו. אבל לא, הוא לא מקבל את הדרך שלי. חושב שאני מגזימה. גם איתו זה כבר לא כמו שהיה פעם. פתאום אני רואה כמה קר ומנוכר הוא

יכול להיות. פתאום אני מבינה את אשתו הראשונה. הוא יודע להיות מאוד אכזרי לפעמים. לא במילים. ואני מרגישה כל כך לבד.

ועמית...

מסכן שלי.

הוא ילד כל כך טוב.

אף אחד כמעט לא מתייחס אליו, בגלל הבלגן של רונה.

והוא כל כך טוב, כל כך חמוד. מסתדר לבד.

אני יודעת שהוא סובל מכל הבלגן.

למה היא לא יכולה להיות קצת כמוהו.

כזה ילד טוב ומסודר ונקי, והוא בן.

גם איתו היא לא מסתדרת, בזמן האחרון. יורדת עליו.

שמעתי. כועסת עליו. מה יש לה לכעוס עליו? כזה ילד טוב. נו,

בטח היא מקנאת. בצדק. ממנו כל הזמן מרוצים ועליה כועסים.

מסכנה. אני מבינה גם אותה. אז מה אני צריכה לעשות? מה

לעשות?

בני

היא לא מבינה שאני לטובתה. ממש לטובתה. אני לא רוצה

שהיחסים שלה עם הבת שלה ייראו ככה. מצדי, שרונה לא

תלמד. אבל איילת לא מוכנה לוותר. אני מבין את זה. היא לא

מוכנה. לי זה לא כל כך חשוב. בשבילי היא הכי חכמה, וגם אם

היא לא תהיה תלמידה הכי טובה, זה לא נורא.

גם אני לא הייתי.

אבל זה משגע את איילת כשאני אומר את זה. כאילו זה כל

כך נורא להיות כמוני. מה כל כך נורא? סך הכול די הצלחתי

בחיים. נכון, עברתי מעבודה לעבודה וגם לא כל כך התמדתי

במערכות יחסים, כמו שהיא קוראת לזה. אבל הנה, אני בעל

משפחה, משוגע על הילדים שלי וגם על אשתי, אפילו שהיא

כבר לא כל כך מרגישה את זה, ודי הצלחתי מבחינה כלכלית. טוב, אני לא שכיר ולא ממש יש לי פנסיה, אבל אני מרוויח בכלל לא רע - יותר מכל השכירים. נכון, אני לא כל כך מתאים למסגרת. אז מה? אני מצליח גם ככה, ויש להם חיים טובים ואין לה דאגות כלכליות. מה כל כך גרוע בלהיות כמוני? כן, רונה די מזכירה לי את עצמי. אני לא הצלחתי אף פעם לשבת בשיעור, ותמיד היו כועסים עלי. אני לא רק הייתי מפטפט, אני הייתי גם מרביץ. לא סיפרתי את זה לאיילת, אבל די פחדו ממני, די הייתי בריון. אני לא חושב שנכנסתי הרבה לשיעורים. אני לא ממש זוכר את בית-הספר היסודי. בחטיבה כבר שלחו אותי לפנימייה. לא הסתדרו איתי. לא השתלטו עלי. רונה יותר בסדר. היא לא כזאת גרועה. אז המחברות שלה לא כל כך מסודרות והיא לא אוהבת להכין שיעורים. מי אוהב? אבל איילת לא מוותרת לה. אולי היא צודקת. אולי אני יכולתי להצליח יותר אם היתה לי אמא כמו איילת. אבל אני לא יכול לסבול את המתח שזה יוצר. הבית הפך להיות כמו חבית של חומר נפץ. אפשר לחתוך את המתח בסכין. ואני רואה שהיא מתחמקת, רונה. לא משתפת. אולי מסתירה. בא לי להגיד לה שהיא לא צריכה להסתיר ממני כלום. מה יש לה כבר להסתיר? אני הסתרתי, כי אם הייתי אומר את האמת, אז היה הולך עלי. אבל היא... מה כבר יכול לקרות? היא כנראה מפחדת לאכזב את אמא שלה ואולי גם אותי. קשה לה. אני יכול לראות שקשה לה. קשה לה לשבת בשיעור, וקשה לה עם שיעורי הבית, וקשה לה עם אמא שלה, וקשה לה איתנו, ולנו קשה איתה. איזה סיוט. מאז שהיא התחילה את הלימודים, זה נהיה ממש סיוט. ואני רוצה להרגיע את איילת, אבל אני לא יודע איך. היא עושה טעות... זה לא נכון להמשיך ככה. ומצד שני, מה אפשר לעשות? אולי בכל זאת צריך אבחון. אבל מה ייתן לנו האבחון?

רונה

היא כל הזמן כועסת. רק כועסת, האמא הזאת. מרגע שאני מגיעה מבית-הספר היא כועסת. כל הזמן יש לה את הפרצוף הזה המעצבן, והיא מדברת אלי בקול מעצבן. אל עמית היא אף פעם לא מדברת בקול מעצבן כזה. אני מרגישה שהכול מפריע לה. היא לא אוהבת שאני רואה טלוויזיה, והיא לא אוהבת שאני משחקת במחשב. מפריע לה לראות שאני לא עושה משהו. רק שיעורי בית. ונמאס לי מהשיעורים האלה כל היום. אני באמת לא זוכרת מה היו שיעורי הבית. אני לא סתם אומרת. לא תמיד אני מספיקה לכתוב את שיעורי הבית ולא תמיד אני יודעת איפה לכתוב. וגם כשאני כותבת, אני לא זוכרת איפה. וזה מעצבן אותה, אבל אני לא עושה בכוונה.

למה אני לא יכולה להיות כמו נופר? המחברות שלה תמיד מסודרות, והיא תמיד יודעת איפה היא כותבת את השיעורים, והיא תמיד יודעת מה שיעורי הבית ותמיד מכינה אותם. אבל לא תמיד היא רוצה להגיד לי. היא כבר סיפרה לכל הבנות שאני תמיד שוכחת ושאמא שלי תמיד מתקשרת, וזה מאוד העליב אותי, כי נופר היא חברה שלי. למה היא היתה צריכה לספר לכולם?

ובזמן האחרון היא בכלל מתרחקת ממני. אני חושבת שהיא בכלל לא רוצה להיות חברה שלי. מאז שהמחנכת הפרידה בינינו.

ולמה היא היתה צריכה להפריד בינינו?

נופר אמרה שהיא ביקשה שלא תפריד, אבל גם אמא של נופר ביקשה. אמא של נופר לא אוהבת שאני כל היום עם נופר. היא גם אומרת שאנחנו כל הזמן מפטפוטות. ככה נופר סיפרה לי. אני לא שמה לב שאני מפטפוטת. אני תמיד מדברת. אני לא

מרגישה שזה מפריע. אבל כנראה אמא של נופר חושבת שזה מפריע לנופר. אז שמו אותי לבד.

אני שונאת לשבת לבד.

המחנכת אמרה שככה אני אתרכז יותר.

אבל אני לא מתרכזת.

אני כל הזמן מסתכלת על נופר. היא מסתודדת עם קרין שיושבת לידה, ובהפסקות הן ביחד.

ולי אין עם מי להיות.

יש ילדה חדשה עכשיו, אולי אני אהיה חברה שלה.

אבל גם היא הולכת עם נופר וכל החברות. וזה מעצבן אותי, ואז אני בכלל לא חושבת על מה שהמורה אומרת בשיעור. וזה גם לא מעניין.

חוץ משיעורי תנ"ך. הסיפורים דווקא מעניינים, ולפעמים כשלומדים סיפור...

וחשבון אני בכלל לא מבינה. ואני לא מצליחה להקשיב למורה, ואני חושבת על דברים אחרים, ואני לא מספיקה להעתיק.

וגם כשאני מעתיקה אני לא מבינה מה כתבתי.

אני שונאת את המחברות שלי.

אי אפשר להבין כלום.

למה אין לי מחברות יפות כמו של הבנות האחרות?

אני מסתכלת על הפנים של המורה כשהיא בודקת את המחברות שלי. היא בטח גם חושבת שהמחברות שלי נורא מבולגנות.

אני לא יודעת איך לעשות שהן לא יהיו מבולגנות.

וגם אמא כועסת שהמחברות מבולגנות.

למה אני לא יכולה להיות כמו עמית?

הוא תמיד מספיק להעתיק הכול.

אמא אומרת שהוא כמוה כשהיתה קטנה.

אני לא יכולה להיות כמו אמא שלי. אצלה הכול מסודר. אני

כמו אבא שלי. הוא לא היה תלמיד טוב. אני רוצה להיות מסודרת כמו אמא שלי, אבל זה לא יוצא. והיא כל הזמן כועסת עלי. נראה לי שהיא לא אוהבת אותי בכלל בזמן האחרון.

דברים שרצינו לומר בספרה 'לגדול אחרת' (פלוטקין, 2002), מציינת המחברת שבגיל זה, המכונה בספרות המקצועית "גיל החביון", מתפתחת היכולת להפנות אנרגיה נפשית לפעילויות שכליות ואחרות. כלומר, אם בגיל הגן הילד עסוק בהתמודדות עם דחפים פנימיים בעוצמות שונות, שגורמים לחרדות ולקונפליקטים רגשיים, הרי בגיל החביון, בהנחה שהילד הצליח להתמודד בהצלחה עם המשימות ההתפתחותיות של השלב הקודם, דחפים אלה מפנים את מקומם בהדרגה להתמודדות עם המציאות - כלומר עם הסתגלות לנורמות ההתנהגות המצופות ממנו בחברה שבה הוא חי, ללמידת מיומנויות שונות הנדרשות לשם כך וכן להתמודדות עם המאבק על המקום שלו בחברת בני גילו. מוקד העניין מתחיל להיות אפוא הסביבה החיצונית ובני גילו ופחות היחסים בבית. אלא שלשם כך צריכה להיות לילד הזדהות טובה עם ההורה, הזדהות שבאמצעותה הוא לומד את תפקידו בחברה. שכן ההורה הוא הדמות המייצגת את עולם המבוגרים, הנורמות והתרבות, והקשר הטוב עימו, ההזדהות עימו, נמצאים בבסיס התהליך של למידת ההתנהגות החברתית וההסתגלות לחברה (פרויד, 1978).

אצל ילדים עם צרכים מיוחדים, המעבר לשלב החביון קשה במיוחד. בעיקר ילדים שעוצמות הדחפים שלהם גדולות במיוחד, ובשל כך התקשו להפנים בינקותם, לתוך המערך הנפשי שלהם, דמות הורית מכילה, מרגיעה ומווסתת, שעימה יוכלו להזדהות.

ילדים עם צרכים מיוחדים מתמודדים עם קושי נוסף, בעיקר ילדים עם קשיי קשב וריכוז וליקויי למידה: לילדים אלה לעיתים קרובות ליקויים במיקוד הקשב ובזיכרון - שניהם חיוניים לצורך תהליכי הפנמה (פלוטקין, 2008).

בשל ליקויים אלה, המופיעים כבר בשלבים מוקדמים ביותר בחיי התינוק, הם עלולים להתקשות יותר מילדים אחרים בתהליכי הפנמת דמויות של מבוגרים משמעותיים בחייהם.

כדי שיוכלו להפנים דמות מסוימת לתוך המערך הנפשי שלהם, הנוכחות של דמות זו צריכה להיות מודגשת יותר ומובחנת יותר מאשר אצל ילדים אחרים. זאת כיוון שילדים עם ליקויי למידה וקשיי קשב וריכוז לעיתים קרובות מתקשים להפריד דמות מרקע, מוצפים בקלות על ידי גרייה חיצונית, מתקשים לסנן גירויים, ומתקשים למקד את הקשב בגירוי מובחן.

לעיתים קרובות, הורים של ילדים אלה אינם מנכיחים את עצמם מספיק על מנת שיוכלו להיות מופנמים. אין הכוונה שהם אינם נוכחים מספיק בחיי הילד, אלא שכדי שיוכלו לבצע תהליך של הפנמה, ילדים עם צרכים מיוחדים זקוקים לעיתים לנוכחות אינטנסיבית קבועה וממוקדת יותר של דמויות משמעותיות, לצורך הפנמתן, בעוד ילדים ללא קשיים אלה יוכלו להפנים את דמות ההורה ללא קושי.

גם בתחום הזיכרון והשליפה של הדמות ההורית עלול לעיתים להיווצר קושי. חלק מהקשיים הניורולוגיים של ילדים עם צרכים מיוחדים הם בתחום זה, ולעיתים הם יגלו קשיים בשליפת הדמות המופנמת, ולא רק בהפנמתה. קשיים אלה בשליפה ילוו אותם כבר בינקות, ולא פעם יגרמו לקשיי פרידה והיפרדות משמעותיים ביותר, שכן ילדים אלו יתקשו בשלב "קביעות האובייקט"⁵, בהיעדר

⁵ קביעות האובייקט מתייחסת להבנה שאובייקטים ממשיכים להתקיים גם כשהם אינם בטווח הראייה. כשאנו מתבוננים

ההורה הממשי, להסתייע בדמותו המופנמת לצורך הרגעה וויסות רגשי.

מכאן שבשלב הזה לילדים עם צרכים מיוחדים יש קושי כפול. לא פעם ההזדהות עם ההורה אינה שלמה בשל העובדה שההורה מתקשה להוות דמות מכילה ומווסתת, זאת, בשל העוצמות הגדולות שילדים אלה הפגינו, אימו עליו והכבידו על יכולתו לווסת את העוצמות הרגשיות שלו. בנוסף, ילדים אלה חווים קושי ממקור ניירולוגי המשפיע על תהליכי הפנמה ושליפה של הדמות ההורית.

בהנחה שבאמצעות הזדהות והפנמת דמותו של ההורה הילד לומד נורמות חברתיות רצויות, כלומר התנהגות חברתית רצויה, לרבות התחשבות באחר, שליטה על דחפים, איפוק, דחיית סיפוק וכדומה, הרי ילד שהתקשה בשלב הקודם להזדהות ולהפנים את דמות ההורה, מכל הסיבות שצוינו, עלול להתקשות גם בהפנמה של נורמות ההתנהגות הרצויות. למעשה, בהיעדר הזדהות חזקה עם ההורה, גם ההפנמה של נורמות ההתנהגות שההורה מייצג ושאותן לומד הילד באמצעות ההזדהות עימו (ולא בהכרח באמצעות הטפות מוסר ועונשים) - גם הפנמה זו היא חלקית ובלתי מלאה.

בחפצים ואנשים אנו יודעים שיש להם קיום מתמשך גם כאשר איננו רואים אותם בפועל. הפסיכולוג ז'אן פיאז'ה (1966), שחקר את מושג האובייקט אצל תינוקות וילדים, טען שלתינוקות צעירים אין מושג מתמשך של קיום האובייקט. כלומר, תינוק בשלבים ראשונים אינו מבין כי האובייקטים ממשיכים להתקיים גם כשאינם נמצאים בטווח הראייה שלו, והמושג הזה מתפתח בהדרגה. התפתחות מושג זה קשורה בהתפתחות תפקודים קוגניטיביים ורגשיים שונים, בין השאר תפיסה חזותית, זיכרון חזותי, קשב ותהליכי התקשרות.

מכאן שילדים עם צרכים מיוחדים הנמצאים בשלב החביון מתקשים לא פעם להתמודד עם נורמות ההתנהגות המצופות מהם, בשלב הזה, להתאים את עצמם לדרישות המערכת, לקבל סמכות חיצונית ולהתנהג באופן המקובל, לעכב תגובות, לשלוט על הדחפים ולפיכך גם להסתגל לחברת בני גילם.

גיל בית-הספר הוא גם הגיל שבו מתחילים הילדים להימדד על פי כישוריהם ויכולותיהם. אריקסון (1974) תיאר תקופה זו כגיל היצרנות. הילדים בגיל זה פעילים במגוון תחומים ולא רק בתחום החברתי. הם נדרשים ללמוד מיומנויות שונות כגון קריאה, כתיבה וחשבון. הם נמדדים במיומנויות האלו ונמצאים ללא הרף בעמדה של השוואת היכולות, הכישורים והתוצרים שלהם ביחס לילדים אחרים. גם ההורים נמדדים, ולעיתים קרובות הצלחה או כישלון של ילד מהווים הוכחה להצלחה או כישלון של ההורה.

אריקסון הזהיר מפני התפתחותה של תחושת נחיתות לצד תחושת היצרנות הרצויה בגיל זה. תחושת נחיתות עלולה להתפתח אצל ילדים שהיכולות שלהם טובות פחות או אצל ילדים שמגלים קשיים בתחומים שונים המשפיעים על היכולת שלהם ללמוד, לרכוש מיומנויות ולהצליח.

ילדים עם צרכים מיוחדים מגיעים לשלב הזה בעמדת נחיתות מובנת. בשל הקשיים השונים שלהם, שבחלקם התגלו כבר בגן הילדים, הם תופסים את עצמם כבעלי יכולת טובה פחות מזו של בני גילם.

בחלק מהמקרים, הקשיים מתגלים במלוא עוצמתם רק בכיתה א', בעיקר אצל ילדים שגילו יכולות טובות בתחומים אחרים במהלך לימודיהם בגן. ילדים ורבאליים, חברותיים ובעלי דמיון מפותח שהצליחו לפצות על הקשיים באמצעות יכולות אלו, הם ילדים כמו רונה. במקרים כאלה, הסביבה חווה את חוסר ההצלחה של הילד כהפתעה גמורה, אף שלא פעם היו סימנים מוקדמים שהצביעו על הקושי.

מכאן שילדים עם צרכים מיוחדים עלולים להתקשות בשני התחומים המרכזיים של שלב החביון: הם עלולים להתקשות בהסתגלות לחברת בני גילם ולמציאת מקומם בחברת הילדים בשל קשיי הוויסות, העוצמה הגדולה של הדחפים שלהם והיעדר דמות מופנמת, מרגיעה ומכילה שעשויה לסייע להם במצבים של תסכול. בנוסף, הם עלולים לחוות תחושת נחיתות לעומת ילדים אחרים בשל הקשיים השונים שלהם - קשיי הקשב, ההתארגנות, הזיכרון, הקשיים הגרפּו־מוטוריים וליקויי הלמידה, המופיעים לא פעם אצל ילדים אלה. ואכן, אותם ליקויי למידה וקשב וכן קשיי הוויסות, האיפוק והקושי לעכב תגובה ולשלוט על הדחפים, באים לידי ביטוי בתקופה זו ביתר שאת.

גם בגיל זה ההורות לילדים מיוחדים אינה פשוטה. הדרישות של הסביבה להתנהגות נורמטיבית ולהתמודדות עם משימות לימודיות הולכת וגוברת, והם מוצאים את עצמם לא פעם בין הרצון לתמוך ולסייע לילד המתוסכל לבין הצורך לדחוף אותו להתנהגות נורמטיבית ולהישגים משמעותיים יותר, כפי שראינו במקרה של רונה והוריה.

בנוסף, הורים רבים מגלים קושי להכיל את הדואליות שכה מאפיינת ילדים מיוחדים. בדואליות, הכוונה לסתירות ולפערים הרבים שמאפיינים את הילד עם הצרכים המיוחדים. שהרי ילד עם צרכים מיוחדים יכול להיות יצירתי, חכם, מבריק ורגיש מאוד, מצד אחד, אבל מאוד לא מאורגן, מפוזר, לא ממוקד, שכחן, "שקרן", חסר אחריות, "עצבני" וזועם, מצד שני.

רונה היתה, כפי שראינו, יצירתית, ורבאלית, בעלת דמיון מפותח, עולם פנימי עשיר ורגישות רבה, ועם זאת בלתי "מאורגנת": לא ממוקדת, מפוזרת, שכחנית, תוקפנית ונוטה להתפרצויות זעם.

זו אחת הסיבות שהורים רבים מייחסים את הקשיים של

ילדיהם לעצלות או לחוסר מוטיבציה. קשה להם להבין ולהכיל סתירות ופערים כאלה. בני, למשל, נטה לאידאליזציה של רונה ("נסיכה של אבא") וכלל לא היה מסוגל לראות את קשייה. לכן דחה את הערות הגננת, לכן התנגד לאבחון.

מבחינתו, זה הרי היה בלתי הגיוני בעליל. הילדה שלו, החכמה, המבריקה, המוכשרת, יכולה להיות בעת ובעונה אחת גם בעלת הפרעות קשב וריכוז וליקויי למידה? זה היה יותר מדי. איילת ראתה את הקשיים, אך התקשתה מאוד להכיל אותם ולהישאר רגועה.

נראה כי גם הילד עצמו מתקשה לא פעם להכיל את הפערים האלה. קוהוט טבע את המושג "חיץ אנכי" כדי לתאר חוויה זו. חיץ אנכי הוא מצב שבו קיימים שני מצבי עצמי מודעים (כלומר בלתי מודחקים), אך מפוצלים זה מזה. מצב עצמי אחד מחובר לחלק הגרנדיוזי - החלק של תחושת היכולת, העוצמה וההערכה העצמית החיובית, ואילו מצב עצמי שני מקושר לתחושת הנחיתות, הפגיעות וההערכה העצמית השלילית.

אצל ילדים מיוחדים יכולה להיווצר חוויה פנימית המאופיינת במעברים חדים בין שני מצבי עצמי אלו. מביטחון עצמי וגאווה - לחוסר ביטחון, בושה ותחושת נחיתות. ממצב רוח מרומם ותחושת חיוניות רבה, לתחושות של דיכאון והיעדר כוח ואנרגיה. אנו נראה דוגמאות מוחשיות מאוד לכך בפרק החמישי, העוסק בילדים מיוחדים בצבא, אך הדבר בא לידי ביטוי בכול שלב ובעיקר בשלב זה, בו ילדים אלה מתחילים להימדד על פי מדדים חיצוניים כגון הערכות, ציונים והישגים. המעברים החדים מתחושות חיוביות לשליליות יכולים להיווצר לנוכח כישלון, תסכול, ביקורת או אפילו היעדר אישור או התפעלות. במצבים כאלה, נמצא פגיעות גדולה ורעב לאישור והתפעלות מהורה.

אלא שגם ההורים עשויים למצוא את עצמם באותו מצב בדיוק.

לנוכח הכישלונות המצטברים והתסכולים של הילד, עשוי ההורה לילד עם צרכים מיוחדים למצוא את עצמו אף הוא במצב של פיצול דומה לזה של הילד, ולחוות תחושות של ייאוש, דיכאון וחוסר כוחות. במצב נפשי זה, עליו לתפקד כזולתעצמי מווסת, מרגיע, מכיל ומקבל. לפעמים משימה זו נראית כמעט בלתי אפשרית. מה ניתן לעשות?

ללא ספק, הורה במצב כזה זקוק בעצמו לזולתעצמי. אמה של איילת היתה זולתעצמי כזה בינקותה של איילת. היא הצליחה להרגיע ולווסת את בני כאשר נולד עמית, וכשהוא חווה תחושות קשות לנוכח תגובתה של רונה. היא היתה זולתעצמי שריחף בשקט בחדרי הבית, תמך והגיש כוס תה או ארוחה חמה בעת הצורך לבני, ועודד את איילת ללכת לנוח בעת הצורך. אלא שהאם לא היתה שם תמיד, וכאשר החלו הקשיים המשמעותיים עם רונה בבית־הספר, היא כבר לא התגוררה עם המשפחה הצעירה.

לעיתים בני הזוג עצמם מהווים זולתעצמי, זה של זה, במעברים החדים האלה, לנוכח כישלון, קושי ותסכול. אך לעיתים שני בני הזוג נמצאים באותו מצב, והם מתקשים להוות זולתעצמי זה לזה, ושלא בטובתם, לעיתים קרובות מאשימים זה את זה וכך מחמירים את המצב. במקרים כאלה, נראה כי יש צורך בסיוע של אנשים בעלי ניסיון דומה היכולים להרגיע, לווסת ולהכיל. ואכן, לאחרונה פורחות קבוצות תמיכה של הורים בעלי קשיים דומים הן ברשת, הן בהנחיית איש מקצוע והן בהנחיה עצמית (קבוצות לעזרה עצמית).

גם חברה טובה ומנוסה יכולה למלא את התפקיד. לעיתים אין מנוס מלפנות לאיש מקצוע המתמחה בסוג זה של ילדים כדי שיהווה זולתעצמי זמני שיוכל להחזיר להורים את השלווה ואת הביטחון ביכולות ההוריות שלהם.

בסוף הם הלכו לאבחון, והתברר שלרונה יש "קשיים גרפומוטוריים ובעיות התארגנות". הם כבר ידעו את זה. הפסיכולוגית חשבה שכדאי שרונה תקבל ריפוי בעיסוק והוראה מתקנת, והם הסכימו. אבל הפסיכולוגית גם חשבה שיכול להיות שיש הפרעת קשב ושצריך לעשות בדיקה ניירולוגית, ומזה הם חששו. בעיקר בני. איילת כבר היתה מוכנה לזה.

"ואם הניירולוג יגיד שהיא צריכה ריטלין?"

"אז הוא יגיד."

"את מתכוונת לתת לה?"

"זו לא החלטה שלי, זו החלטה של שנינו."

"מה את חושבת?"

"אם צריך..."

"את חושבת שצריך?"

"נראה מה יגיד הניירולוג."

"מה את חושבת?"

"נראה שכן."

"ריטלין?"

"כן, ריטלין."

"אבל למה את חושבת את זה?"

"שאלת, אז עניתי לך."

"לא, למה את חושבת שהיא צריכה ריטלין?"

"תראה, בני, אם עד עכשיו לא שמת לב..."

"לא שמת לי לב למה?"

"אתה לא רואה שהיא עם בעיות ריכוז?"

"בעיות ריכוז? לא כשהיא במחשב או רואה טלוויזיה."

"אבל כשהיא מכינה שיעורי בית. ובכיתה..."

"אנחנו לא בכיתה."

"כן, אבל המורה אומרת..."

"איך אפשר להיות כל כך מרוכז במחשב ולא מרוכז במשהו אחר?"

"עובדה שאפשר. בלימודים היא לא מרוכזת."

"אולי כי זה לא מעניין אותה."

"אבל זה מה שצריך לעניין אותה עכשיו."

"גם אותי זה לא עניין."

"שוב חזרנו לזה."

אחרי הבדיקה הנוירולוגית הם הסכימו לתת לרונה ריטלין. הנוירולוג היה נחמד וסבלני. הוא הסביר לאיילת, ובעיקר לבני, שאפשר להיות מרוכז מאוד בדבר אחד, ולא בלימודים, ושזה דווקא די שכוח. הוא הסביר מה הן תופעות הלוואי. בני לא השתכנע, אבל שתק. נראה היה שאיילת כבר קיבלה החלטה. רונה התחילה לקחת ריטלין. זה עזר בכיתה. המחנכת אמרה שהיא מתנהגת יפה יותר ומפטפטת פחות. המחנכת כתבה לה כמה פעמים הערה טובה במחברת ואיילת שמחה. אבל רונה לא נראתה שמחה. בני הרגיש שמאז שהחלה ליטול ריטלין, היא כבויה. זאת לא הרונה של פעם. מצד שני, היא הסכימה יותר להכין שיעורי בית ושיתפה פעולה. איילת היתה נותנת לה כדור שיספיק גם לשעות אחר הצהריים, וזה עזר גם בשיעורי הבית.

הבית היה רגוע יותר והיו פחות מריבות. אבל בני הרגיש שרונה לא חזרה להיות אותה רונה שהוא מכיר. גם איילת, ברגע של אמת, הסכימה איתו. הכדור כיבה את רונה. שמחת החיים שלה והשובבות נעלמו, וחזרו רק כשפג תוקף הכדור. רונה היתה עצובה יותר. לפעמים אפילו מדוכדכת. אבל לא היו תלונות בבית-הספר וגם בבית היו פחות מלחמות, ואיילת התנחמה בזה.

בסוף כיתה ד' הם החליטו לעבור לדירה אחרת. איילת

התלבטה מאוד בנוגע למעבר, אבל בני חשב שזה רעיון מצוין. רוב החברים שלהם כבר עזבו את האזור, כולם עברו למרכז. גם הוריה של איילת עברו זה מכבר לגור בקרוב לאחיה, שחיו באותו אזור. אחיה חזר עם אשתו מארצות הברית והשתקע בקרבת הוריה, ואיילת הרגישה שהמשפחה חסרה לה. בני נסע לפחות פעמיים בשבוע למרכז, לפעמים שלוש פעמים, וזה היה אמור לחסוך את ההוצאות ואת הנסיעות. להפתעתה, גם רונה וגם עמית לא גילו התנגדות, והם אפילו שמחו להיות ליד בני הדודים שלהם.

בתחילת כיתה ד' עקרה המשפחה ליישוב יפה ליד מרכז הארץ. היישוב היה מטופח ונקי. בכניסה ליישוב היתה שדרה של עצי דקל, והגינות שבכניסות לבתים היו ירוקות ופורחות. בגינה שלהם הם תלו ערסל, והעצים העבותים הצלו על רונה כשהתנדנדה בו. הבית היה יפה ומזמין, הגינה גדולה ופורחת, ובני הדודים הרבו לבקר אצלם.

רונה כבר רצתה להכיר את הילדים החדשים בכיתה שלה. הפרידה מהחברים ביישוב הקודם לא היתה קלה. זה היה סוף השנה, ואת מסיבת הפרידה חגגו לה בבית-הספר. הם כתבו לה ספר זיכרונות, וכל אחד הדביק שם תמונה שלו. בחזית הספר היתה תמונה עליזה של כל הילדים בטיוול השנתי. מקום מיוחד הוקצה למילות הפרידה של נופר, מייד אחרי מכתב הפרידה שכתבה לה המחנכת שלה.

המחנכת כתבה שהיא בטוחה שרונה תצליח בכל אשר תפנה, כי היא יודעת שרונה ילדה טובה וחברה טובה, ושהיא מקווה שיהיו לה המון חברים חדשים. גם נופר כתבה על החברים החדשים שיהיו לרונה, ורק ביקשה שלא תשכח את הישנים. נופר ורונה התקרבו שוב זו אל זו בשנה האחרונה, ורונה קצת התרגשה כשקראה את מה שנופר כתבה.

שנת הלימודים החלה, והכול היה בסדר. הילדים השתלבו בכיתות החדשות שלהם במהירות רבה. זה נראה כאילו כל חיייהם

חיו פה, חשבה איילת בתמיהה. לעמית היו כבר חברים חדשים, והם היו מגיעים מדי פעם, פולשים אל החצר, קולעים לסל, מתנדנדים בפראות על הערסל. ורונה - היה נראה שהיא מוצאת את מקומה לאט-לאט.

בכיתה של רונה, כיתה ד', היו כמה בנות בולטות, ואחת מהן, נטע, היתה כנראה "המלכה". רונה התחברה אליה די מהר. הן נהיו חבורה של בנות שהסתובבו יחד. איילת שמחה שלרונה סוף-סוף יש חבורה והיא לא נצמדת רק לילדה אחת.

ואז בין רונה לנטע, שהיו חברות טובות, התחיל הברוגז הגדול. בהתחלה איילת לא התרגשה מהברוגז הזה. בין ילדים יש ברוגז, חשבה, רבים ומשלימים. היא לא חשבה שהיא צריכה להתערב בזה. גם בני חשב כמותה.

רק כשהברוגז נמשך הרבה זמן, איילת הרגישה פתאום שהטלפונים פוחתים ושרונה שקטה בצורה בלתי רגילה. היא שיתפה את בני.

היא לא שמה לב לזה מייד גם מפני שהיא עצמה היתה טרודה בהסתגלות למקום החדש. הימים היו ארוכים והחיים היו אינטנסיביים. איילת הכתה על חטא שלא שמה לב לכך קודם. כשפגשה את אמא של נטע ב"סופר", כבר אי אפשר היה להתעלם יותר. היא הכירה את אמא של נטע במעומעם ממפגשים בבית-הספר, וזו לא היססה לפנות אליה ולהזמין אותה לכוס קפה. אחרי ששמו את הקניות בתא המטען של האוטו, ירדו השתיים במדרגות המובילות למרכז המסחרי, והתיישבו בבית קפה אופנתי שנפתח שם לא מכבר.

השיחה עם אמא של נטע זכורה לה עד היום במעורפל. היא זוכרת שהיו לה רגשות מעורבים.

"מצד אחד, הרגשתי כאילו היא רוצה לעזור לי," סיפרה לבני. "מצד שני, הרגשתי כאילו היא מדברת על ילדה אחרת שאני לא מכירה וגם הרגשתי אצלה שמחה לאיד. וגם היה משהו כל כך מתחסד, כל כך לא אמיתי בדרך שבה היא דיברה. היא

דיברה כמו מישהי ששייכת למקום, והתייחסה אל רונה כמו אל מישהי שבאה מבחוץ וקילקלה את הסדר הטוב."

לפי סיפורה של אמא של נטע, התברר שהכול היה בסדר עד תחילת כיתה ה', אז החלו המסיבות עם הבנים. לנטע היה חבר, רון, כבר מכיתה ד', ש"כולם יודעים שהיה מאוהב בה עד האוזניים", והם היו ביחד תמיד. ובכן, נראה שבאחת המסיבות קרה משהו, לא ברור מה, ואותו רון הזמין את רונה לרקוד ואחר כך הם רקדו כבר כל המסיבה, ואז למחרת רון הודיע לנטע שהוא כבר לא חבר שלה, הוא חבר של רונה.

אמא של נטע המשיכה את סיפורה, וסיפרה בפרטי פרטים מה עשתה רונה ומה עשתה נטע ומה אמרה כל אחת מהחברות, עד שאיילת כבר הפסיקה להקשיב. דיבוריה של אמא של נטע ברקע היו בלתי פוסקים. היא הזכירה שמות של אנשים שלא הכירה, כנראה הורים של ילדים מהכיתה, שמות של ילדים מהכיתה שלא הכירה. היא דיברה על איזו מסיבת פיג'מות בבית של אחת הילדות, שנטע שלה יצאה ממנה בוכייה. מחשבותיה של איילת נדדו למחזות אחרים. אבל כשאמא של נטע אמרה את המילה "חרם" - פתאום התחדדו חושיה.

"חרם? מה פתאום חרם?"

"כן. חרם." אמרה אמא של נטע. "הם החליטו לעשות על רונה חרם. אני אמרתי לנטע שלי שלא עושים דברים כאלה, שזה ממש לא יפה, אבל היא לא מקשיבה לי וגם כל הבנות בכיתה כועסות על רונה וכולם החליטו לעשות חרם."

חרם?

עצם המילה זיעזעה אותה. מה פתאום חרם? איך הגענו לדבר על חרם? המילה חרם נשמעה לה כמו מילה גדולה מהתנ"ך. כשמגלים מישהו למקום אחר, כשסוקלים אותו.

"אני לא מבינה", שאלה את אמא של נטע, "זה לא בין נטע

לרונה?"

"מה פתאום, כל הבנות מעורבות בזה." ענתה אמא של נטע ובחנה היטב את פניה של איילת, "וגם חלק מהבנים." איילת דימתה לראות בעיניה של אמא של נטע בדל חיוך של ניצחון. "הבנים?"

"כן. מה לא ידעת? רונה לא מספרת לך כלום?" היה בשאלה שלה טון של נזיפה.

כשאיילת חזרה הביתה, היא קראה מייד לרונה וביקשה להבין. כן, הם עשו עליה חרם. לא, לא כל הבנות. יש בנות שעדיין מדברות איתה. לא, הבנים לא, מה פתאום הבנים, אולי אחד או שניים. לא, זה לא נורא. זה יעבור.

איילת היתה מבולבלת. היא לא ידעה כיצד להתמודד עם המידע החדש. בערב שוחחה על כך עם בני. היא היתה בדעה שלא צריך להתערב, אבל בני היה נסער.

"ואם זה ימשיך ככה? ואם יצטרפו עוד בנות לחרם? ואם גם הבנים יעשו עליה חרם?" איילת ניסתה להרגיע.

"זה יעבור", אמרה, "היא תסתדר."

אבל זה לא עבר. זה נהיה גרוע יותר. בסוף רונה דיברה איתם על כך בגלוי. זה כבר היה חרם רציני. רוב הבנות לא דיברו איתה. זה כבר היה נושא שיחה בבית-הספר וגם בין ההורים. בערב צילצל הטלפון, וכשענתה, מישהו ניתק. אחר כך התקשרה ילדה שביקשה את רונה לטלפון, ואמרה לה משהו. רונה לא היתה מוכנה להגיד מה, אבל מהבעת פניה ניתן היה להבין שנפגעה.

איילת ניסתה לדבר עם רונה, להבין מה קורה, אבל רונה לא שיתפה פעולה. היא התכנסה בתוך עצמה ובתוך כאבה, ומיעטה לשתף את הוריה.

כשאיילת היתה נפגשת במרכז המסחרי עם הורים של ילדים

מהכיתה, היא היתה מרגישה את הלחשושים והמבטים. בפעם הראשונה איילת הרגישה שהיא מתחרטת שעברה ליישוב הזה. דבר כזה לא היה קורה ביישוב הקודם, חשבה לעצמה. שם אף אחד לא היה מחרים את הילדה שלה. ואולי כן?

איילת התחילה לחשוש שמהו לא בסדר אצל רונה. איך ילדה אחת מצליחה לקומם כל כך הרבה ילדים? מה היא עשתה? ואולי אמא של נטע צודקת? חלקי משפטים התחילו לעלות במוחה מהשיחה עם אמא של נטע, מה לכל הרוחות היא סיפרה שם? למה לא הקשבתי לה יותר ברצינות? "רונה די שתלטיני", אמרה איילת לבני, "אתה יודע את זה. היא מסוגלת להיות די קשה, ואם היא רוצה משהו, זה חייב להתבצע."

"כן, אבל אף פעם לא היה עם זה שום קושי", ענה בני. "אף פעם", אמרה איילת, "כי תמיד עשו מה שהיא רוצה." "ומה לדעתך קורה עכשיו?" "נו, מה דעתך? עכשיו יש גם אחרים שרוצים לעשות מה שהם רוצים. או אחרות."

בני חשב שהכול יכול להיות ושייתכן שלעולם לא ידעו מה גרם לחרם הזה, אבל כרגע מה שחשוב הוא לעזור לרונה. הילדה הלכה ודעכה, היא כמעט לא יצאה מהבית. היו מסיבות פיג'מות והתחילו מסיבות בת-המצווה, ולא הזמינו אותה. בערב היתה נשאר בבית מול הטלוויזיה, ולא נפגשת עם בני גילה בגן הציבורי, היכן שכולם היו נפגשים. רק חברה אחת המשיכה לדבר איתה. כל השאר הסתייגו ממנה.

בפעם הראשונה, היא דיברה בגלוי על זה שהיא חוששת ללכת לבית-הספר. זה היה בלילה, כשביקשה לישון עם הוריה. "זה לא יכול להימשך כך", אמר בני לאיילת. "זה בלתי אפשרי, צריך לעשות משהו."

אבל רק לאחר שרונה סיפרה איך בהפסקה כולם הקיפו

אותה, לעגו לה ודחפו אותה, הבין בני שהוא צריך לעשות משהו דחוף.

באותו יום, מוצף בחרדה, התפרץ בני לחדר המנהלת וסיפר לה את כל הסיפור. בני מעולם לא ביקר שם קודם לכן. הוא לא הכיר את המנהלת. הוא ביקש להיכנס לחדר המנהלת בדחיפות. המנהלת היתה עסוקה, אבל הבהלה של בני השפיעה על המזכירה, והיא נכנסה לחדר ולחשה משהו באוזנה של המנהלת, וזו מיהרה לסיים את עיסוקיה והכניסה אותו לחדר.

בני החל לספר את הסיפור.

"אני לא יודע מה לעשות," אמר תוך כדי התפרצות של כעס. "זה כבר נמשך חודשים, הילדה פוחדת ללכת לבית-הספר. זה כבר גובל באלימות פיזית כלפיה."

התברר שהמנהלת לא ידעה דבר, אבל היא היתה בסדר. היא קראה מייד למחנכת של רונה, ודאגה שמישהו ימלא את מקומה. המחנכת, מתברר, ידעה על חלק מהדברים, ונשמעה כעוסה על כך שבני לא פנה קודם אליה.

"את צודקת, אני מצטער," הוא אמר. בני לא היה צריך עכשיו את המחנכת נגדו. "אבל לא יכולתי יותר לשתוק."

מנהלת בית-הספר ניסתה להרגיע אותו.

"אלה דברים שקורים כל הזמן," אמרה, "תן לנו לטפל בזה." אבל בני לא נרגע.

"אנחנו יודעים איך לטפל בדברים כאלה," ניסתה שוב המנהלת להרגיע. "כל שנה יש לנו חרם כזה." לבסוף הם נדברו שהמחנכת תתקשר לבני בשעות הערב, ותגיד לו מה הם מתכוונים לעשות.

בני לא היה שקט. הוא הרגיש צורך ללכת לבית-הספר, להיכנס לכיתה, לדבר עם הילדים, לצעוק ולהתחנן שיפסיקו את החרם על הבת שלו, להתקשר לכל ההורים בטלפון או להזמין אותם, או לבקש אסיפת הורים דחופה. לפעמים הרגיש

שהוא מתאפק לא להרים טלפון לחברות של הבת שלו ולדבר איתן או עם ההורים שלהם.

"אני רוצה לצעוק להורים האלה," אמר לאיילת, "אתם לא מבינים שמחר זה יכול לקרות גם לילד שלכם? אתם לא מבינים איזה נזק אתם עושים לילדה קטנה? בא לי לטלטל אותם, לטלטל את הבנות הרעות האלה ולהכריח אותן, להכריח אותן להשלים עם הבת שלי. אבל אני יודע שזה לא יעזור."

"זה באמת לא יעזור," הסכימה איילת.

אבל בני לא היה מוכן לשבת בחיבוק ידיים. הוא זכר טוב מאוד את התחושה של הבדידות וחוסר האונים שלו בילדותו, כשנקלע למצבים כאלה. "את מבינה," אמר לאיילת, "היה שם ה'מלך' של השכונה, ואנחנו, 'שפוטים' שלו, היינו חייבים לעשות כל מה שהוא היה אומר. אם לא, אז לא היו משתפים אותנו במשחק, במקרה הטוב, ובמקרה הפחות טוב הוא היה שולח שפוטים אחרים לכסח אותנו. וזה נמשך המון זמן. לפי דעתי, שנים. עד שגם אני גדלתי והפכתי די לבריון, והיו פוחדים ממני ולא מתעסקים איתי. ההורים שלי בכלל לא ידעו מה קורה, וגם לא האחים שלי. לא סיפרתי לאף אחד כי ידעתי שאף אחד לא יוכל לעזור לי. הרגשתי כל כך לבד. אבל זה נראה לי טבע העולם. חשבתי שילד צריך ללמוד להסתדר לבד ושהעולם פשוט אכזר."

"אבל היא לא לבד," אמרה איילת, "אנחנו איתה. אנחנו מקשיבים לה, תומכים בה, ולא שופטים אותה - וזה כבר המון. ואנחנו לא יכולים לפתור את הבעיה בעצמנו. זה לא יעזור אם תדבר עם הילדים ועם ההורים. זה אולי אפילו יהיה גרוע יותר."

בני חשב שאיילת צודקת. מאז שעברו דירה, ובכלל, מאז שרונה נוטלת ריטלין, הוא היה חייב להודות בפני עצמו, המריבות בבית פחתו והאווירה טובה יותר ורונה שוב התקרבה אליהם. גם היחסים עם איילת השתפרו, ובעניין זה,

בני שוב חשב שאיילת נהדרת כמו פעם. כל כך רגועה ומרגיעה.

אבל הוא לא היה רגוע.

"אולי נעביר אותה כיתה," תהה בקול רם, "או אולי הכי טוב להעביר אותה בית-ספר?"

"אני לא חושבת שצריך להעביר אותה כיתה, בינתיים," אמרה איילת. "בבית-הספר אמרו שיתמודדו ושהם יודעים איך לעשות את זה. תן להם לנסות לפתור את הבעיה. אם שום דבר לא יעזור, תמיד יש האופציה הזו, אבל בוא נחכה עם זה בינתיים."

"אבל אם זה לא ילך, שום כוח לא יעצור אותי מלהעביר אותה לבית-ספר אחר," אמר בני. "אני אגיע לכל מקום, אפעיל את כל הקשרים, אגיע עד משרד החינוך, אם צריך, אבל הילדה שלי לא תמשיך לסבול בכיתה הזו."
אבל לא היה צורך.

כבר למחרת קיימה המחנכת שיחה בכיתה.

אחר כך סיפרה המחנכת לאיילת שרונה היתה נהדרת. היא עמדה מול כל הכיתה וסיפרה מה היא מרגישה. אחר כך היא אמרה שאם היא פגעה במישהו בלי כוונה, היא מאוד מצטערת ומבקשת סליחה. היא דיברה בראש מורם, כך סיפרה המחנכת. בשקט, בלי להאשים אף אחד ובלי להתעצבן. זה היה כאילו היא נהייתה בוגרת יותר מאז הסיפור הזה, מתונה יותר, כך אמרה המחנכת, ואיילת חשבה שהיא צודקת, אף שהיא לא היתה בטוחה שזה טוב כל כך שרונה התבגרה כל כך מהר.

הבנים היו הכי בסדר. הם אמרו שכבר מזמן נמאס להם מהחרם הזה, ושרונה דווקא ילדה חמודה ואין להם שום בעיה איתה, והם לא יודעים מה הבנות רוצות ממנה ומה היא עשתה להן, ושנמאס להם מהאווירה בכיתה.

את הדברים האלה אמרו כמה בנים, דווקא בין ה"מקובלים".

רון שתק ונראה היה שמאוד לא נעים לו כל העניין הזה. בתקופה האחרונה הוא לא הרבה לפנות לרונה, אך גם יחסיו עם נטע הצטננו מאוד, והוא נראה שקט יותר מבעבר, פחות מעורב במהלכים בכיתה.

המחנכת עודדה את הגישה הזו של הבנים, וביקשה מהבנות לדבר. הבנות לא דיברו מייד. היו כמה שאמרו שהן לא בדיוק יודעות על מה החרם, והיו אחרות ששתקו. בסוף נטע ביקשה את רשות הדיבור, ואמרה למחנכת שהיא מעדיפה לפתור את הבעיה עם הבנות לבד, בלי התערבות המחנכת, וביקשה שגם רונה לא תהיה בשיחה. רונה הסכימה.

היא חזרה הביתה. איילת, שחזרה מוקדם יותר באותו יום כי ידעה שתתקיים שיחה בכיתה, קיבלה אותה בחרדה. "מה היה?" שאלה. רונה סיפרה לה.

איילת הרגישה שבטנה מתכווצת.

"ומה את חושבת שיהיה?"

"יהיה בסדר", אמרה רונה. זה היה כאילו התפקידים מתחלפים ורונה מרגיעה אותה.

עברה שעה. רונה ואיילת ישבו ושתקו. בסוף הטלפון צילצל. על הקו היתה רומי, אחת החברות הטובות של רונה מלפני החרם.

איילת ענתה לטלפון.

"רונה נמצאת?" שאלה רומי. היא דיברה ממזכירות בית-הספר. ברקע נשמע קולה של המזכירה.

"כן, מי רוצה אותה?" שאלה איילת.

"אמא, תנתקי, אני עונה", קראה רונה מטלפון בחדר האחר.

אבל איילת לא ניתקה. היא היתה חייבת לשמוע.

"רונה, את רוצה לבוא היום אלי להכין שיעורי בית?" קולה של רומי היה משתוקק. נראה כי גם היא התגעגעה מאוד

לחברתה של רונה. האות ניתן - החרם הוסר.
"רומי, את ילדה טובה," איילת לא יכלה להתאפק, "כל הכבוד לך!"

"אמא, די, תסגרי!" קראה רונה.

למחרת הלכה רונה לבית־הספר והכול כאילו חזר למקומו. שוב חזרו הטלפונים, שוב היו מסיבות וטיולים וצחקוקים בטלפון. אבל משהו אצל רונה השתנה. היא אכן התבגרה. משהו בתמימות, בהתלהבות. היא חזרה להיפגש בעיקר עם בני משפחתה, מהם קיבלה את כל החום והקבלה שהיו חסרים לה.

פעם אמרה לאיילת שחבל שהיא לא נמצאת כל היום רק עם בני המשפחה.

"ככה הכי כיף לי," אמרה. "כשכולנו ביחד, כל בני הדודים, אני מרגישה כזה ביטחון וכזה כיף. הכול כל כך פשוט. אבל היום אני מבינה שילדים יכולים להיות רעים ושצריך לדעת להיזהר."

איילת סיפרה לבני, ובני חשב כמה הוא רצה למנוע מבתו את הלקח הזה, שליווה את כל ילדותו שלו.

ואכן, גם כיום, כשבני הולך לחדר הכושר ופוגש את ההורים של הבנות שהיו מעורבות בחרם, הוא מתקשה לברך אותם לשלום. לפעמים הוא עדיין מדמה לשמוע את הקולות הלועגים והמסיתים שלהם ושל ילדיהם. או שמא היו אלה קולות ילדותו שלו?

דברים שרצינו לומר

היחסים החברתיים של ילדים עם צרכים מיוחדים הוא נושא סבוך וכאוב. בגיל זה, ובעיקר בשנים האחרונות של בית־הספר היסודי, חברת בני הגיל תופסת מקום מרכזי בחיי הילדים. לחבורה זו כללים משלה, שלא תמיד גלויים לעיני המבוגרים,

אך הם גלויים וברורים היטב לרוב הילדים. רוב הילדים בגיל הזה יכולים להעיד על עצמם ולומר אם הם "מקובלים" או "לא מקובלים", לאיזו קבוצה חברתית הם שייכים ומה מקומם בחברה. ילדים עם ליקויי למידה והפרעות קשב וריכוז מתקשים מאוד למצוא את מקומם בחברת בני גילם, ונראה כי יש לכך סיבות רבות.

ילדים מביאים אל האינטראקציה עם בני גילם דפוסים שלמדו בקשר הבסיסי והראשוני עם דמויות משמעותיות בחייהם - קרי, הוריהם. קיים שחזור של דפוסים אלה במערכות היחסים המשמעותיות שהם יוצרים עם בני גילם. כבר ציינו לא פעם בספר זה שהקשר המשמעותי ביותר שנוצר עם האמא מלמד את הילד על העולם ועל מערכות יחסים, ובעצם כבר בינקות מפנים הילד ייצוגים של מערכות יחסים שאליהן נחשף, כלומר לומד על מערכות יחסים, ומצפה לשחזר אותן עם דמויות נוספות.

לפי אוגדן (2003), בתהליך ההפנמה של דמות ההורה מופנם למעשה הן הצד של ההורה במערכת היחסים והן הצד של הילד. כלומר, הילד מפנים לתוך המערך הנפשי שלו לא רק את דמות ההורה, אלא מערכת יחסים שלמה בינו לבין הורה. בהמשך, כאשר ייצור מערכת יחסים משמעותית אחרת, הוא עשוי להשליך החוצה, על הדמות שעימה הוא בקשר, את החלק ההורי או הילדי המופנם שלו, ולהזדהות עם החלק המופנם האחר. כך הוא עשוי לגרום לאחר להתנהג באופן דומה לדמות שאותה השליך עליו (אוגדן, 2003; סגל, 2001).⁶ ביון (1962, 1967) קרא לתהליך זה "הזדהות השלכתית".

⁶ הזדהות השלכתית - מלאני קליין תיארה באמצעות מושג זה את המתרחש בנפשו של הפעוט בינקותו המוקדמת. לטענתה, התינוק משליך על האם את התוקפנות, הכעס והתסכול הנוצרים אצלו בעקבות אי נוחות, רעב, מיחושים

המושג הזה זכה להגדרות רבות ולפעמים סותרות, אך קיימת הסכמה בין התיאורטיקנים שמדובר בתהליך שבו משליך האדם חלק מהייצוג הפנימי שלו על אדם אחר, וגורם לו להתנהג בהתאם להשלכה זו. נראה כי מדובר בתהליך שכיח ביותר, המתרחש ללא הרף.

הלוא לכולנו יש מודלים מופנמים של מערכות יחסים שהן תוצר של מערכות יחסים שאותן חווינו עם דמויות משמעותיות בעברנו. לכולנו יש ציפייה מסוימת שאנשים הנמצאים עימנו בקשר ינהגו באופן מסוים. כאשר מערכות היחסים המופנמות הינן חיוביות, כמו במקרה של איילת, אנו מצפים לשחזר מערכת יחסים כזו עם דמויות משמעותיות בסביבתנו. אוגדן, בעקבות קליין וביון, אומר שאנו עושים אף יותר מזה: אנו משליכים על הדמויות האלו את הייצוג הפנימי שלנו, של ההורה או של דמות אחרת משמעותית בחיינו, ולמעשה גורמים לאדם להתנהג באופן דומה לאופן שבו התייחסה אלינו אותה דמות משמעותית.

גופניים וכדומה. אך מכיוון שבשלב זה התינוק עדיין לא עבר תהליך של היפרדות מהאם והוא חווה את עצמו ואת האם כיחידה אחת, הוא קולט בחזרה לתוכו את התוקפנות שהושלכה, וכך נוצרת הזדהות השלכתית. תהליך זה של הזדהות השלכתית מתרחש גם במערכות יחסים בוגרות, וכיום ידוע כי תהליך ההזדהות ההשלכתית מתרחש לא רק במערכות יחסים פתולוגיות, שבהן התכונות המושלכות עשויות להיות שליליות, אלא גם במערכות יחסים נורמטיביות, כבסיס לתקשורת בין-אישית. התפיסה המקובלת היא כי צדדים במערכות יחסים ארוכות טווח שבים ו"משחקים" באופן בלתי מודע בהזדהות השלכתית וב"הזדהות השלכתית שכנגד", ובאופן כזה מכניסים ליחסים תכנים הלקוחים מתקופת התפתחותם ומהדיאדות הראשונות שחוו.

איילת, למשל, ציפתה שבני יטפל בה, ידאג לה ואולי אף יעריך אותה במידת מה, והיא אכן זכתה ליחס כזה. בני עצמו חיפש דמות רכה ומכילה שתווסת אותו ותרגיע אותו - אולי כאנטייתזה לדפוסי מערכות יחסים קודמים שבהן נכשל ובמטרה לא לחזור על דפוסים קודמים.

המפגש הזה בין הצרכים המשלימים הוליד זוגיות טובה ומתגמלת - עד שהחלו הקשיים עם רונה ופגעו באיזון, כפי שקורה לעיתים קרובות במשפחות שבהן ילדים עם צרכים מיוחדים.

עינת, לעומת זאת, לא ציפתה שבן זוגה יישא אותה על כפיים. היא לא ציפתה להיות במרכז תשומת ליבו, ואולי אף ציפתה, באופן בלתי מודע, לא להיות נראית מדי בעיניו. עינת למדה ממערכות היחסים המוקדמות שלה להיות שקופה, והיא שיחזרה את הדפוס הזה בקשר עם בן זוגה.

אמנון, מצידו, לא חיפש אינטימיות רבה במערכת היחסים הזוגית שלו. איננו יודעים עליו מספיק כדי להבין מדוע, אך נראה היה כי הוא התרחק מרמה גבוהה של אינטימיות, וכי היכולת של עינת להיות שקופה, לא אסרטיבית ו"מחוקה" התאימה לו, כנראה.

גם במקרה זה הקשיים עם איתי פגעו באיזון, גרמו לעינת להיות שקופה פחות, אסרטיבית יותר, ולאמנון להיות נוכח יותר. עקב כך, זוגיות זו התאזנה דווקא ברמה גבוהה יותר.

הזדהות השלכתית היא תהליך בלתי מודע המתרחש ללא הרף בין בני זוג, חברים, קולגות, כפופים וממונים, מחנכות וילדים, וגם בין הילדים לבין עצמם. זו הסיבה שאנשים נוטים לחזור שוב ושוב על אותם דפוסי יחסים, לעיתים הרסניים, עם דמויות שונות. למשל, הם מתגרשים ויוצרים מערכת זוגית חדשה רק כדי למצוא את עצמם שוב באותו דפוס הרסני שממנו ברחו. לא תמיד ולא בכל המקרים, אך בעיקר במקרים שבהם מופנמת מערכת יחסים קונפליקטואלית, הדבר נוטה

לחזור על עצמו.

לפי תיאוריות שונות שהזכרנו למעלה, הדבר קשור כאמור להשלכות אלו של ייצוגים פנימיים על הדמויות בסביבה וללחץ הבלתי מודע שלנו על דמויות אלו לנהוג בהתאם להשלכות הללו.

וזה מה שקורה לעיתים קרובות עם ילדים עם צרכים מיוחדים. עסקנו רבות בקושי להיות הורה-טוב-דיו לילד כזה. גם מהסיפורים שהצגנו עד כה עולה כי מערכות היחסים שנוצרות בין ילדים אלה לבין הסביבה הן לעיתים בעייתיות, גם כשזה הורה שיש לו הכוונות הטובות ביותר. ראינו כיצד איילת, שהיתה אם טובה דיה, כמעט הביאה את מערכת היחסים עם רונה לנקודת אל-חזור. נראה כי השימוש בריטלין, שמיתן מעט את התגובות של רונה ועזר לה להתארגן ולהתמקד, הקל את האינטראקציה בינה לבין איילת, שבבסיסה היתה חיובית, והצליח להחזיר את היחסים אל מסלולם. תרמה לכך גם המודעות של איילת, הביקורת העצמית שלה וההחלטה הנחושה שלה ושל בני לא "לאבד" את רונה.

אך ילדים מיוחדים רבים מפנימים לתוך מערכת העצמי שלהם ייצוגים של מערכות יחסים שבהן הם משמשים בתפקיד הילד הרע, הבעייתי, הקשה, המציק, וההורה בתפקיד הכועס, המאשים והפוגעני. זה מתרחש בדרך כלל בלי שהילד או ההורה יהיו מודעים לקיומה של מערכת יחסים כזו, לא כל שכן להפנמה של ייצוג כזה של מערכת היחסים. כמובן, קיים קשר גם להיסטוריה האישית של ההורה ולמערכות היחסים המופנמות שלו. כפי שצינו קודם לכן, בני השליך על רונה את הילד הנטוש והפגוע, והזדהה עם דמות ההורה המיטיב שלא היה לו. עם זאת, שכיח מאוד לראות אצל ילדים עם צרכים מיוחדים, בעיקר הסוערים שבהם, הפנמות מהסוג שתואר למעלה, בהן מופנמת מערכת יחסים פוגענית,

שבה לילד יש תפקיד הילד הרע, ואילו ההורה הינו הפוגע. ילד שהפנים מערכת יחסים כזו, עלול, שלא בטובתו, לשחזר אותה במערכות יחסים אחרות, ולהשליך על הסביבה את התפקיד הפוגעני. ואכן, לא פעם אנו עדים לכך שילדים עם צרכים מיוחדים הם "הכבשה השחורה" בבית וגם בבית־הספר.

לא פעם אנו שומעים הורים כאלה שמדברים בתסכול רב על כך שהילד מרגיש שלא אוהבים אותו, ולא משנה כמה יגידו לו שהוא אהוב, הוא ימשיך להרגיש כך. אלה הפנמות עמוקות מאוד ובלתי מודעות, ששינוי בהן אינו מתרחש על ידי כך שנאמר לילד שאוהבים אותו; השינוי יכול להתרחש רק באמצעות התנהגות עקבית וממושכת שונה מזו שלה הוא מצפה. כלומר על ידי כך שהורה יהיה מודע למשחק התפקידים בינו לבין הילד ולתפקיד שאותו הוא מגלם, וינסה לשנות את התסריט. זו משימה קשה מאוד, כי ילדים אלה, בעצם התנהגותם החריגה, מעוררים בסביבתם האנושית כעסים, דחייה והאשמה. הפרובוקטיביות שבהתנהגותם היא שמדרבנת ביתר שאת את תגובתה השלילית של הסביבה. לכן, מה שעשוי לשנות את האינטראקציה והחוויה הפנימית של הילד זו התנהגות - אחרת. ההורה צריך להכיל ולא להאשים. לקבל, להבין ולא לשפוט מצד אחד, ולסמן את גבולות המציאות מצד שני. הקושי כה גדול, עד שלפעמים נדרש איש מקצוע חיצוני שיסייע בכך להורים. השינוי הזה אפשרי.

כאן המקום לציין שאם ההפנמה היא של מערכת יחסים, יכול להיות בהחלט מצב שבו ילד משליך החוצה דווקא את החלק הקורבני והפגוע, ומזדהה עם החלק הפוגעני. ואכן, אנו עדים לכך שילדים רבים הסובלים מהתעללויות, בהן

השפלות בבית-הספר, עשויים למצוא ילדים אחרים, קטנים וחלשים יותר, ולהתעלל בהם. ייתכן כי הדעת אינה נותנת שילדים הנפגעים מהתעללות או מפגיעה קבועה בערך העצמי שלהם ינהגו באותה דרך עם ילדים אחרים. לפעמים אנו שומעים ציפייה שדווקא בעקבות המצוקה שחווים ילדים אלה, הם יהיו רגישים יותר לפגיעה בזולת. אלא שלא רק שאין הכרח שכך יהיה, הניסיון מלמד כי בתהליך של השלכה, עשוי הילד שהתעללו בו לתפוס דווקא את תפקיד הפוגע. זאת כיוון שכזכור, הוא לא הפנים רק את תפקיד הקורבן, אלא את מערכת היחסים הדו־צדדית, שבה יש קורבן וגם מקרבן - הצד הפוגע.

לפיכך, לא פעם נראה כיצד דווקא ילדים שנפגעו מאחרים הם אלה שפוגעים באחרים קטנים או בילדים חלשים מהם, כמו שהתחלנו לראות במקרה של רונה. הוריה לא הבינו מדוע היא מתעללת באחיה הקטן.

מה קורה בחברת ילדים שאליה מגיע ילד עם צרכים מיוחדים שהפנים מערכת יחסים בלתי תקינה?

נראה כי לא פעם קיים שחזור של מערכות יחסים אלו עם הסביבה החברתית. ילד שהתנהגותו מעוררת באחרים דחייה שלא באשמתו, אינו מתנהג שלא לפי הקודים החברתיים באופן מודע, אלא בלי משים ובהיעדר יכולת לתפוס את ההתנהגות החברתית המקובלת. גם הילדים שדוחים אותו כמובן אינם מודעים לכך שכשהם דוחים אותו, משפילים אותו או פוגעים בו בדרכים אחרות, הרי הם מגיבים להתנהגות פרובוקטיבית שלו שנובעת מהשלכות של תפיסתו. במקרה של ילד עם צרכים מיוחדים, ההתנגשות בין התנהגותו לתגובתם או ליחסם אליו נובעת גם מהטמפרמנט הסוער שלו, התזזיתיות והאימפולסיביות. כל אלה מקשים על הילד עם הצרכים המיוחדים להסתגל לחברת בני גילו ולנורמות שלה. עם

התהליך ההשלכתי שתיארנו קודם, נוצר מצב שבו ילדים רבים עם צרכים מיוחדים מגלים גם קשיים חברתיים עצומים, נוסף על הקשיים האחרים.

זו הסיבה לכך שילדים רבים עם צרכים מיוחדים נתלים בחבר אחד ומפתחים בו תלות עזה. בחלק גדול מהמקרים, התנהגות זו נובעת מהערכה עצמית נמוכה ומפגיעות רבה, מחשש גדול להידחות על ידי ילדים אחרים ולהישאר לבד. זאת לאחר שכבר חוו דחייה במערכת יחסים - זו שבמשפחתם, עם הוריהם ואחיהם.

בשל כך, הם מנסים להשיג בעלות על מערכת היחסים עם אותו ילד ולנכס אותו לעצמם. והנה, שלא בטובתם, ודווקא בשל תחושות אלו של דחיפות וחשש מדחייה, הם גורמים לכך שאותו ילד ידחה אותם או יזדהה באופן בלתי מודע עם התפקיד של הדוחה וה"מקרבן" שהושלך עליו - מה שיגרום לפגיעה נרקיסיסטית קשה מאוד אצל אותם ילדים. כך, כבמעגל קסמים אכזרי, חוויית הדחייה שלהם ומה שהם יודעים על מערכות יחסים מקבלים משנה תוקף.

ראינו את זה במקרה של נועם שהיה לו חבר אחד, לוטם, והוא היה קנאי לו מאוד ואף פחד להידחות על ידיו, וראינו את זה גם במערכת היחסים בין רונה לנופר. לכן איילת שמחה שלרונה היו יותר חברים במקום החדש, לאחר שקלטתה בחושיה שיש משהו לא בריא בהיצמדות נואשת לחבר אחד בלבד.

רונה דווקא לא היתה דחוייה רוב הזמן. רונה גם לא היתה דחוייה רוב הזמן בביתה, בעיקר בילדותה המוקדמת. בבית היא היתה "נסיכה", והוריה, בעיקר אביה, התקשו לתסכל אותה. המורכבות והבעייתיות במערכת היחסים בינה לבין הוריה, ובעיקר בינה לבין אמה, נוצרו בשלב בית-הספר. אלא שההפנמות הראשוניות אצל רונה של מערכות יחסים היו, מן הסתם, חיוביות יותר, וייתכן שזה מה שמסביר את יכולת

ההתאוששות המהירה, יחסית, של רונה בשני צמתיים קריטיים שתוארו בסיפור: בשלב שבו הגיעו היחסים עם אמה לשפל המדרגה, לפני שהחלה ליטול ריטלין, וכן בשלב החרם.

בשלב הראשון נראה היה כי יחסיה עם אמה עלו על שרטון ושיהיה קשה מאוד לתקן אותם. כאמור, הדבר לא קרה, והשילוב של השפעת התרופה על הוויסות וההתמתנות של רונה כמו גם על קיומה של מערכת יחסים ראשונית בסיסית חיובית, איפשר את שיקום היחסים.

גם בעקבות החרם נראה היה כי רונה משתקמת מהר מאוד ברגע שהדברים נרגעו - מה שלא ניתן היה לומר על אביה, בני.

תיאוריית העצמי תטען בהקשר הזה כי יכולת שיקום הערך העצמי של רונה נבעה מכך שרונה קיבלה בכל זאת שיקוף⁷ מהימן של צרכיה בינקותה, ושהיו בסביבתה דמויות שהיוו זולתעצמי שסייעו לה לשקם את תחושת הערך העצמי שלה במצבים של תסכול ופגיעה נרקיסיסטית; בשל כל אלה, היא הפנימה פונקציה חשובה זו של שיקום ערך עצמי לתוך המערך הנפשי שלה, והצליחה להתאושש בעקבות הפגיעה הנרקיסיסטית הקשה שגרם לה החרם.

מה גרם לרונה להפוך להיות ילדה כה שנואה ומוחרמת?

⁷ שיקוף (Mirroring) הינו שם כללי לתגובות הורים המביעות התפעלות מהילד ותומכות בהרגשתו שהפעולות שהוא יוזם, תחושותיו וחוויותיו הינן מיוחדות, בעלות ערך, מעוררות התפעלות ומשמעותיות. הטענה של קוהוט היא שאם ההורה (הזולתעצמי) מספק שיקוף, כלומר נותן תוקף, מעריך, מייחס משמעות ומתפעל מהילד בשלבי ילדותו המוקדמת, הילד יפנים פונקציות אלו של הזולתעצמי לתוך מנגנון העצמי שלו ויפתח תחושה בריאה של ערך עצמי.

נראה כי בין היתר, היה פה שחזור של חוויית הדחייה שאותה חוותה רונה בשנותיה האחרונות בביתה. אבל היה פה משהו עמוק יותר: רונה היתה רגילה לקבל כל מה שהיא רוצה, כאן ועכשיו. היא היתה רגילה להיות במרכז העניינים. לצד חוויית הדחייה המאוחרת יותר, היתה לרונה חוויה עמוקה יותר, שלפיה הסביבה החברתית "מתיישרת" על פי הנורמות שלה. נראה כי רונה הצליחה לתמרן היטב את הסביבה שתתייחס אליה כך, עד שהמשפחה עברה מקום מגורים. ילדים שרגילים ש"על פיהם יישק דבר" אכן מצליחים לא פעם לגרום לסביבה להתייחס אליהם כך. ורונה היתה רגילה לזה. הוריה התקשו להתמודד עם העוצמות הרגשיות שלה ועם סף התסכול הנמוך שלה. לאביה היה צורך בלתי מודע לפצות, באמצעותה, על תחושת החסר והנטישה שחווה בילדותו, כפי שצינו קודם. השילוב של שני הגורמים האלה גרם לכך ש"רונה לא ידעה מה זה לא", ולא פיתחה מנגנוני הסתגלות טובים להתמודדות עם תסכולים. בשל כך גם לא פיתחה יכולת ויסות מספקת במצבים של תסכול.

ראינו שכדי ללמוד לווסת את עצמו במצבים של חרדה ותסכול, הילד זקוק לדמות הורית להאדרה שתכיל אותו ותווסת אותו במצבים אלה. באמצעותה, תוך הזדהות עימה, הוא מפנים את הפונקציה הזו של הרגעה וויסות. בשלב הזה, במערך הנפשי של רונה לא היתה פונקציה כזו של ויסות עצמי והרגעה. זאת כיוון ששני הוריה נמנעו עד כמה שניתן מלתסכל אותה, ולא היוו זולתעצמי מרגיע ומווסת. לעומת זאת, היו לה בשפע דמויות שסייעו לה לשקם את הערכתה העצמית במצבים של פגיעה נרקיסיסטית, לרבות סבתה שהיתה דמות אמפתית מאוד.

כלומר, חלק מהפונקציות של זולתעצמי הופנמו, בעיקר שיקום ההערכה העצמית; אך חלק אחר, שקשור להרגעה

וויסות וגם מצריך נוכחות של דמות חזקה, מכילה ורגועה, בעיקר במצבי תסכול, לא הופנם, כי הוריה של רונה התקשו להוות דמות כזו בשבילה, בין השאר גם בשל עוצמת הרגשות והתגובות שלה.

בשלב מאוחר יותר, המציאות טפחה על פניהם של הוריה, בעיקר כשרונה עלתה לכיתה א'. לא ניתן היה למנוע ממנה להתמודד עם תסכולים, אלא שאז נראה היה שעוצמת התסכול היתה גדולה מדי, התסכול היה תסכול מפרק ולא אופטימאלי,⁸ רונה לא הצליחה להתמודד עימו, ונראה כי הוריה לא הצליחו לסייע לה בדרך זו.

אמה עצמה היתה מתוסכלת מאוד, ונראה כי גם חוותה פגיעה נרקסיסטית מהתנהלותה של רונה. אביה היה כמעט משותק וחסר אונים, ושניהם לא היו דמויות חזקות ומרגיעות מספיק. אדרבה, חלה הסלמה במצב בשל הקושי שלהם להכיל, עד שהדברים הגיעו לשלב שבו לא היה מנוס מלפנות לסיוע מקצועי ותרופתי. בינתיים למדה רונה על עצמה ועל מערכות יחסים.

עם המטען הזה והמזג הזה, הגיעה רונה למקום חדש "שלא ידע את יוסף". מקום שבו לא הכירו אותה ואת הוריה, מקום

⁸ תסכול אופטימאלי גם הוא מושג הלקוח מפסיכולוגיית העצמי. המדובר בתסכול ברמה שהילד יכול להתמודד איתה והוא בהלימה עם המשאבים, ההגנות, היכולות והשלב ההתפתחותי שבו הוא נמצא. זהו תסכול המאפשר התאוששות והפנמה של מנגנוני התמודדות לתוך מערך העצמי, והוא מלווה בדרך כלל בסביבה אמפתית מווסתת, המרגיעה ומשקמת את תחושת הערך העצמי וכך מאפשרת לתסכול אכן להיות אופטימאלי ולא להיחוות כתסכול הרסני ומפרק.

שבו היתה צריכה לפלס לעצמה מחדש דרך אל החברה. אין לדעת בוודאות מה גרם לחרם - האם היתה זו רונה, שבהתנהגותה האימפולסיבית והצורך להיות במרכז העניינים לא ידעה שחברות עם רון היא "איום" על נטע, שהיתה מלכת הכיתה?

בהתחלה, רונה הצטרפה לנטע וניסתה להתקרב אליה מאוד. גם זו התנהגות אופיינית לילדים עם צרכים מיוחדים. האם היה זה הצורך שלה להיות במרכז ובמוקד? האם היתה זו האגוצנטריות שלה, שכל כך מאפיינת ילדים עם צרכים מיוחדים שמתקשים לעיתים להתאפק ולווסת את צרכיהם ולראות את הרצון הקבוצתי? האם היה זה מאבק כוחות בינה לבין נטע שבו לא העריכה נכון את חלוקת הכוחות בכיתה? האם היתה פה גם חזרה על דפוס של יחסי דחיה והשפלה שכל כך מוכרים לילדים עם צרכים מיוחדים ושאותו הפנימה בשנות בית-הספר?

לא בטוח שהילדים עצמם יכלו לומר מה הפריע להם בהתנהגותה של רונה ומה גרם לחרם. ברור שלא היתה זו רק התנהגותה של רונה. לחרם יש דינמיקה משלו, והתופעה החברתית הזו רחבה וחורגת מגבולות הדיון בספר זה. אלא שהעובדה שרונה היא זו שהיתה מוקד החרם קשורה מאוד לענייננו, כי כאמור, בעיות חברתיות הן לחם חוקם של ילדים עם צרכים מיוחדים, ולעיתים קרובות הן מלוות אותם לאורך כל שנותיהם בבית-הספר. חשוב להדגיש שלרונה היו הרבה כוחות. נראה כי העוצמות הרגשיות של הילדים הסוערים, הילדים עם הצרכים המיוחדים, פועלות לשני הכיוונים. לרונה היתה שמחת חיים מתפרצת וחיוניות כובשת. אמנם משהו בתמימותה נפגע, אך רונה ידעה לעמוד מול הילדים באופן מעורר התפעלות ולדבר בבגרות על רגשותיה. אולי דווקא חוויה זו ביגרה למעשה את רונה, וכך המציאות לימדה אותה להתמודד טוב יותר עם תסכולים - לקח חשוב לחיים שלהוריה

היה קשה ללמד אותה.

סוף דבר

רונה סיימה את לימודיה בכיתה ו' במאמצים רבים וב"חריקת שיניים". במסיבת הסיום, יפה וזוהרת, ניגשה לקחת את התעודה שלה זקופה ובראש מורם. היא השתתפה בהצגת הסיום ורקדה בחן. לא ניתן היה להתיק את העיניים ממנה. לאחר המופע הלכה עם חברותיה לרקוד במועדון הנוער, וחזרה לפנות בוקר עייפה ומאושרת. רונה כנראה התגברה. גם איילת. לא בטוח שגם בני.